

DANTUMADEEL
AANVULLENDE SOCIAAL-ECONOMISCHE SCHETS VAN EEN
RUILVERKAVELING IN DE FRIESE Wouden

VERSLAGEN
No. 36

A

Oktober 1963

Landbouw-Economisch Instituut - Conradkade 175 - 's-Gravenhage - Tel.61.41.61
Niet voor publikatie - nadruk verboden

63/1089

INHOUD

	Blz.
LIJST VAN BIJLAGEN	4
WOORD VOORAF	5
INLEIDING	7
HOOFDSTUK I ALGEMENE SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN	8
§ 1. Bevolking	8
§ 2. Beroepsbevolking	9
§ 3. Forensisme	11
§ 4. Inkomensniveau	12
HOOFDSTUK II ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR	14
§ 1. Hoofd- en nevenberoepen van de geregistreerden	14
§ 2. Bedrijfsgroottestructuur	16
§ 3. Eigendom en pacht	18
§ 4. Utiliteitsvoorzieningen	19
HOOFDSTUK III DE BEDRIJVEN	20
§ 1. Grondgebruik en bedrijfstype	20
§ 2. Rundveehouderij en graslandgebruik	21
§ 3. Varkens, kippen en schapen	22
§ 4. Mechanisatie	22
§ 5. Arbeidsbezetting	24
§ 6. Leeftijd van de bedrijfshoofden	25
HOOFDSTUK IV DE ONTWIKKELING VAN DE AGRARISCHE STRUCTUUR IN DE PERIODE 1958-1962	26
§ 1. De ontwikkeling van het aantal bedrijven	26
§ 2. De ontwikkeling van de bedrijfsgroottestructuur	28
§ 3. De ontwikkeling op de bedrijven	29
§ 4. Veranderingen in de agrarisch-sociale structuur	32

LIJST VAN BIJLAGEN

Blz.

1. Bevolking sinds 1880	34
2. Ontwikkeling van de bevolking naar onderdelen van de gemeente Dantumadeel	35
3. Enige gegevens per onderdeel van de gemeente Dantumadeel	36
4. Mannelijke beroepsbevolking	37
5. Mannelijke beroepsbevolking naar bedrijfstak	38
6. Leeftijdsopbouw	39
7. Woonforenzen	40
8. Vervoermiddelen waarvan de woonforenzen gebruik maken	41
9. Werkforenzen	42
10. Aantal geregistreerden	43
11. Geregistreerden naar gebied en beroepsgroep	44
12. Nevenberoepen van de B- en hoofdberoepen van de C-geregistreerden	45
13. Voormalige beroepen van de D-geregistreerden	46
14. De bedrijven \geq 1 ha en de cultuurgrond (1910-1959)	47
15. Eigendom en pacht	48
16. Gepachte grond	49
17. Utiliteitsvoorzieningen	50
18. Melkkoeien	51
19. Melkproduktie	52
20. Melkmachines naar het aantal melkkoeien per bedrijf	53
21. Paarden en trekkers	54
22. Arbeidskrachten 1962	55
23. De leeftijd van de bedrijfshoofden	56
24. Wijzigingen van het aantal geregistreerden (1958-1962)	57
25. Nieuw-geregistreerden in de periode 1958-1962	58
26. Verdwenen geregistreerden in de periode 1958-1962	59
27. Overgenomen bedrijven in de periode 1958-1962	60
28. Aantal bedrijfshoofden naar sub-gebieden en beroepsgroep (1958 en 1962)	61
29. De omvang van het grondverkeer in één jaar (1961-1962)	62
30. Rundveebezetting (1958 en 1962)	63
31. Mechanisatie (1958 en 1962)	64
32. Overige veebezetting (1958 en 1962)	65
33. Arbeidskrachten (1958 en 1962)	66
34. De arbeidsdichtheid (1958 en 1962)	67
35. De leeftijd van de bedrijfshoofden (1958 en 1962)	68
36. Potentiële opvolgers (1958 en 1962)	69

WOORD VOORAF

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in oktober 1962 het Landbouw-Economisch Instituut een aanvulling te geven op de sociaal-economische schets over de ruilverkaveling Dantumadeel, die als L.E.I.-nota No. 127 in januari 1959 was uitgebracht. Door bijzondere omstandigheden zijn de voorbereidingswerkzaamheden van deze ruilverkaveling tijdelijk onderbroken en sedert kort weer actief ter hand genomen.

Dit verslag bevat een uitwerking van en een toelichting op de recente bestaande documentatie over het betrokken gebied. Bijzondere aandacht is besteed aan de veranderingen die in de sociaal-economische structuur van de landbouw in het blok zijn opgetreden sedert het verschijnen van de vorige schets.

Het ruilverkavelingsblok is \pm 8600 ha groot en is gelegen in de gemeente Dantumadeel in de noordelijke Friese Wouden, bovendien zijn kleine delen van de gemeenten Dokkum, Kollumerland, Tietjerksteradeel en Ferwerderadeel binnen de blokgrens gelegen.

Dit verslag is opgemaakt door de afdeling Streekonderzoek.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, augustus 1963

(Prof. dr. A. Kraal)

WOORD VOORAF

De Cultuurtechnische Dienst verzocht in oktober 1962 het Landbouw-Economisch Instituut een aanvulling te geven op de sociaal-economische schets over de ruilverkaveling Dantumadeel, die als L.E.I.-nota No. 127 in januari 1959 was uitgebracht. Door bijzondere omstandigheden zijn de voorbereidingswerkzaamheden van deze ruilverkaveling tijdelijk onderbroken en sedert kort weer actief ter hand genomen.

Dit verslag bevat een uitwerking van en een toelichting op de recente bestaande documentatie over het betrokken gebied. Bijzondere aandacht is besteed aan de veranderingen die in de sociaal-economische structuur van de landbouw in het blok zijn opgetreden sedert het verschijnen van de vorige schets.

Het ruilverkavelingsblok is \pm 8600 ha groot en is gelegen in de gemeente Dantumadeel in de noordelijke Friese Wouden, bovendien zijn kleine delen van de gemeenten Dokkum, Kollumerland, Tietjerksteradeel en Ferwerderadeel binnen de blokgrens gelegen.

Dit verslag is opgemaakt door de afdeling Streekonderzoek.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, augustus 1963

(Prof. dr. A. Kraal)

INLEIDING

Dit verslag bestaat uit een aanvulling en uitbreiding van de in 1959 uitgebrachte sociaal-economische schets (L.E.I.-nota No. 127). Er wordt een globale beschrijving ingegeven van de sociale en economische omstandigheden waaronder de landbouw in het ruilverkavelingsgebied Dantumadeel wordt uitgeoefend.

Dit ruilverkavelingsgebied - voortaan "het blok" genoemd - behoort tot het landbouwgebied De Wouden en is bodemkundig erg heterogeen: het omvat zowel klei- als zand- als veengronden.

De begrenzing van het blok is als volgt: in het noorden Dokkum en de Dokkumer Ee, in het oosten de Oude Vaart en de Nieuwe Vaart, in het zuiden gedeeltelijk door de spoorlijn Leeuwarden-Groningen en de Oudkerker Vaart, in het westen de Dokkumer Ee. Het blok omvat dan ook bijna de gehele gemeente Dantumadeel - de kernen Zwaagwesteinde, Kuikhorne en Janum vallen er echter buiten - en verder kleine tot zeer kleine delen van de gemeenten Dokkum, Kollumerland, Tietjerksteradeel en Ferwerderadeel.

In overleg met de Cultuurtechnische Dienst is het blok in twee gebieden verdeeld, namelijk:

Gebied I; omvat de kernen Murmerwoude, Dantumawoude, Akkerwoude, Wouterswoude, Broek, Valom, Rinsumageest, Driesum en Oostwoud.

Gebied II; omvat de kernen Veenwouden, Roodkerk, Birdaard en Sybrandahuis.

De begrenzing van elk van de gebieden, alsmede de blokgrens, zijn op bijgevoegde kaart aangegeven.

Deze sociaal-economische schets is voor het grootste deel gebaseerd op bestaand statistisch materiaal. De basis wordt gevormd door de gegevens per individueel binnen het blok wonend geregistreerde bij de landbouwtelling 1962 van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Van deze geregistreerden is het gehele bedrijf in beschouwing genomen, dus ook de grond die eventueel buiten het blok lag. Daar staat tegenover dat binnen het blok liggende grond van er buiten wonende gebruikers niet is meegeteld.

Met behulp van enige plaatselijke deskundigen zijn de geregistreerden in een 5-tal beroepsgroepen ingedeeld; in hoofdstuk II wordt op deze indeling teruggekomen.

Voorts zijn gegevens geput uit de volks- en beroepstelling 1947, de woningtelling 1956 en de algemene volkstelling 1960. Daar deze tellingen alleen gemeentelijke gegevens verstrekken, zijn ten behoeve van deze schets uitsluitend gegevens over de gemeente Dantumadeel gebruikt omdat deze gemeente bijna geheel in het blok valt.

Dit verslag bevat, zoals reeds werd opgemerkt, een aanvulling op de in 1959 uitgebrachte sociaal-economische schets. In de blokbegrenzing zijn, in vergelijking met destijds, enige kleine wijzigingen aangebracht. Voor het overige is de indeling van de documentatietabellen in grote lijnen gelijkgebleven; afwijkende bedrijven zijn echter, in tegenstelling tot de schets van 1959, onder de term "speciale bedrijven" afzonderlijk gehouden (zie §§ 1 van hoofdstuk II en III).

In hoofdstuk IV is een beschouwing gewijd aan de in de periode 1958-1962 opgetreden ontwikkelingen in de agrarische structuur. Hierbij zijn de gegevens van de oude schets vergeleken met die welke betrekking hebben op de huidige situatie.

HOOFDSTUK I
ALGEMENE SOCIAAL-ECONOMISCHE ASPECTEN

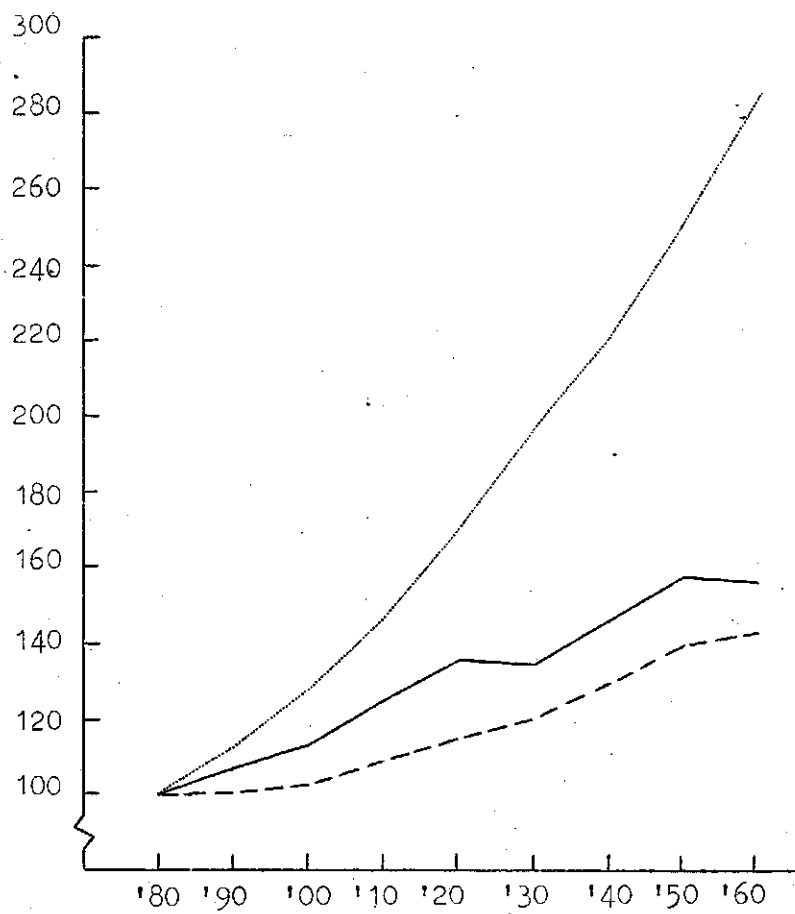
Voor een inzicht in de sociaal-economische structuur moet gebruik worden gemaakt van gegevens die alleen per gemeente beschikbaar zijn, de volkstellingen van 1947 en 1960 en de woningtelling van 1956. Aangezien alleen Dantumadeel bijna geheel binnen het blok ligt, worden dan ook alleen gegevens van deze gemeente opgenomen.

§ 1. Bevolking (bijlagen 1 t/m 3 en 6)

Grafiek 1

ONTWIKKELING VAN HET AANTAL INWONERS

Indexcijfers
(1880 = 100)

— Gem. Dantumadeel
- - - Prov. Friesland
..... Nederland

De toeneming van het aantal inwoners blijft volgens grafiek 1 in Dantumadeel alsook in Friesland ver ten achter bij het landsgemiddelde.

De toeneming voor Dantumadeel lijkt groter dan gemiddeld voor Friesland, doch het recente verloop (1950-1960) laat zien dat Dantumadeel enigszins achterblijft. Het groeitempo voor Nederland in de periode 1950-1960 zette zich onverminderd voort, de provincie geeft nog een trage groei te zien, terwijl in de gemeente in deze periode het aantal inwoners afneemt.

De toeneming van het aantal inwoners in de gemeente tot 1950 is steeds het gevolg geweest van een compensatie van het negatieve vestigingsoverschot (verschil tussen vestiging en vertrek) door een geboorteoverschot (verschil tussen aantal geboorten en sterfgevallen), wat na 1950 niet meer het geval was met als gevolg een geringe afnemng van het aantal inwoners.

Tabel 1

GEBOORTEN- EN VESTIGINGSOVERSCHOTTEN

Perioden	Gemeente Dantumadeel	
	geboorten-overschot	vestigingsoverschot
1921-1925	+ 1196	- 343
1925-1930	+ 955	- 1460
1931-1935	+ 965	- 323
1936-1940	+ 945	- 361
1941-1945	+ 1058	- 55
1946-1950	+ 1184	- 1072
1951-1955	+ 1065	- 1358
1956-1960	+ 1062	- 949

Bron: C.B.S.

Uit de cijfers over het aantal inwoners per kern of wijk van de gemeente, die van 1947 en 1960 beschikbaar zijn, blijkt dat van de kernen binnen het blok met meer dan 1000 inwoners in 1960 alleen in Veenwouden de bevolking sinds 1947 met meer dan 10% is toegenomen. Vooral jongeren trokken uit de gemeente weg. Het percentage van de bevolking in de leeftijdsklasse van 40-50 jaar bleef na de oorlog constant, dat van de jonger-dan-40 jarigen nam met 4% af en dat van de ouder-dan-50 jarigen dientengevolge met hetzelfde percentage toe.

§ 2. B e r o e p s b e v o l k i n g (b i j l a g e n 4, 5 e n 6)

De algemene volkstelling in 1960 geeft een recent overzicht van de samenstelling van de beroepsbevolking en door vergelijking met de volks- en beroepstelling 1947 een indruk van de veranderingen, die zich sinds 1947 hierin hebben voorgedaan.

De reeds geconstateerde "veroudering" van de bevolking geldt ook voor de mannelijke beroepsbevolking, ook hier nam het percentage jonger-dan-40 jarigen met 4% af. Terwijl het totaal aantal werkende mannen van 1947 af met 5% is afgenomen, is het aantal werkenden in de landbouw met niet minder dan 41% gedaald. Werkte in 1947 nog bijna de helft van de mannelijke beroepsbevolking in de landbouw, in 1960 nog maar ruim een kwart. Van de kernen (binnen het blok) Oostwoud, Roodkerk, Sybrandahuis en van de verspreide bevolking buiten de kernen werkte in 1960 nog meer dan de helft van het aantal werkende mannen in de landbouw; in de kernen Murmerwoude en Veenwouden nog maar minder dan een vijfde.

Tabel 2

PERCENTAGE AGRARIËRS PER KERN OF WIJK

Kern	%	Kern of wijk	%
Murmerwoude	16	Sybrandahuis	50
Dantumawoude	31	Verspreide huizen:	
Akkerwoude	24	in het noorden	59
Wouterswoude	48	in het westen	67
Broek	23	in het zuiden	78
Valom	33	in het oosten	74
Rinsumageest	29	in het centrum	78
Driesum	34	Buiten het blok:	
Oostwoud	66	Zwaagwesteinde	10
Veenwouden	16	Kuikhorne	46
Roodkerk	62	Janum	82
Birdaard	22	Gemeente Dantumadeel	27

Bron: C.B.S. Algemene volkstelling 1960.

De daling van het aantal agrariërs sinds 1947 wordt in de eerste plaats veroorzaakt door het sterke teruglopen van het aantal landarbeiders; van het aantal in 1947 is niet meer dan een derde overgebleven. Ook het aantal meewerkende gezinsleden (zoons) is belangrijk minder geworden; het aantal in 1960 was niet veel meer dan de helft van dat in 1947.

Tabel 3

MANNELIJKE AGRARISCHE BEROEPSBEVOLKING

Categorie	Aantal personen in de gemeente Dantumadeel			Indexcijfer (1947 = 100)	
	1947 1)	1956	1960	1956	1960
Zelfstandigen	846	760	752	90	89
Meewerkende gezinsleden	292	216	153	74	52
Arbeiders	767	260	259	34	34

1) Exclusief 100 tijdelijk niet-werkenden.

Bron: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947
Algemene woningtelling 1956
Algemene volkstelling 1960

Het aantal zelfstandige agrariërs (volgens het C.B.S.) is sinds 1947 niet sterk afgenomen en sinds 1956 praktisch stabiel gebleven. Kenmerkend voor de andere categorieën is, dat de daling van het aantal arbeiders geheel in de periode 1947-1956 plaatshad en daarna het aantal stabiel bleef; bij het aantal meewerkende zoons ging echter de daling in de volgende periode onverminderd voort.

Uit de feiten dat de mannelijke beroepsbevolking in de gemeente Dantumadeel sedert 1947 met 5% is afgenomen en de mannelijke agrarische beroepsbevolking met maar liefst 59%, valt te concluderen dat een steeds groter aantal mensen buiten de landbouw is gaan werken. Uit de ontwikkeling van het aantal werkenden per bedrijfstak blijkt dat in 1960 45% van de totale beroepsbevolking werkzaam was in de industrie, de ambachten en de bouwnijverheid, tegen maar 28% in 1947.

§ 3. Forensisme (bijlagen 4, 6 t/m 9)

Hoewel er volgens de telling in 1960 in de gemeente een 25-tal niet-agrarische bedrijven zijn met minstens 10 man personeel, kon het toenemend aantal werkenden buiten de landbouw niet door de niet-agrarische werkgelegenheid in Dantumadeel zelf worden opgevangen. Een toenemend aantal woonforenzen was het gevolg. Was in 1960 het aantal mannen dat buiten de gemeente woonde en dagelijks naar Dantumadeel kwam werken (werkforenzen) maar 162, het aantal mannen uit Dantumadeel dat dagelijks buiten de gemeente ging werken (woonforenzen) was toen reeds 1061.

Het is vooral de nijverheid die een groot aantal werkenden uit Dantumadeel aantrok; het aantal in de landbouw werkende forenzen (woon- zowel als werkforenzen) is te verwaarlozen klein. Het ligt voor de hand dat van de aangrenzende gemeenten het vooral Dokkum is dat de meeste forenzen trekt; van het totaal aantal woonforenzen echter gaat ongeveer de helft naar Leeuwarden. Overigens moet erop worden gewezen dat in 1960 ongeveer een derde van alle woonforenzen uit Zwaagwesteinde kwam.

Tabel 4

Woonforenzen	WOONFORENZEN ¹⁾	
	Aantal in de gem. Dantumadeel in	
	1947	1960
Dagelijks	812	1061
Overigen	126	617
Totaal	938	1678

1) In de gemeente Dantumadeel wonende, elders werkende mannen.

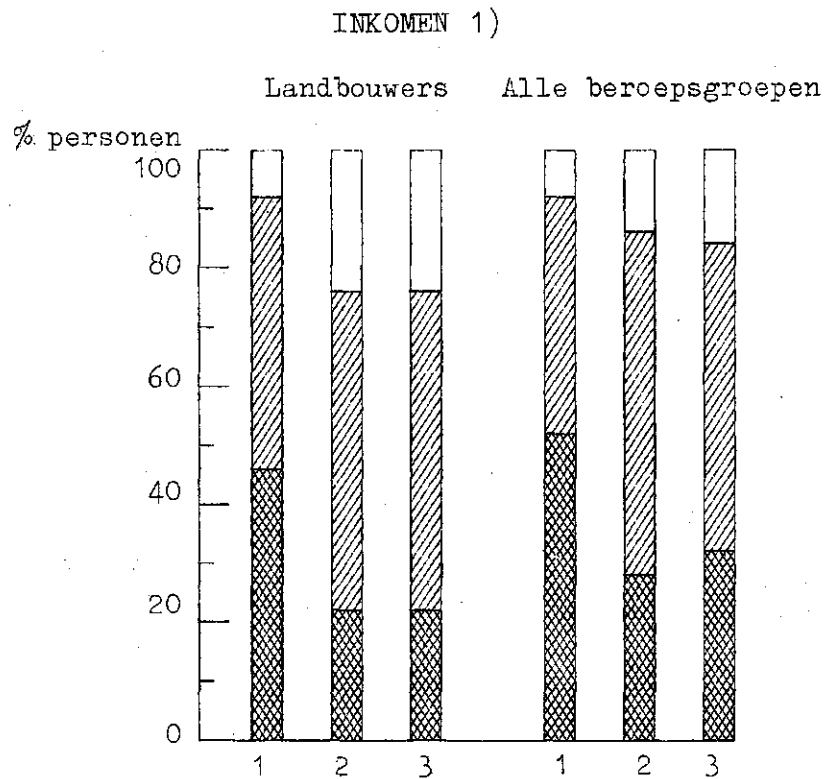
Bron: C.B.S. Volks- en beroepstelling 1947
Algemene volkstelling 1960

Sinds 1947 is het aantal woonforenzen belangrijk (met 79%) toegenomen. Ook heeft zich een verandering voltrokken in de manier waarop men zich naar en van het werk verplaatst. Gebeurde dit in 1947 nog sterk overwegend per fiets, in 1960 was dit al in meerderheid per bus of trein.

§ 4. I n k o m e n s n i v e a u

Een globale indruk van het inkomensniveau van de landbouwers en alle beroepsgroepen tezamen, is ontleend aan de woningtelling 1956. Aan de absolute hoogte van de bij de telling opgegeven inkomens moet geen te grote waarde worden toegekend, wel zijn deze gegevens geschikt voor een regionale niveauvergelijking (grafiek 2).

Grafiek 2

1) Van gezinshoofden en alleenstaanden.

1 = Gem. Dantumadeel
 2 = Prov. Friesland
 3 = Nederland

□ ≥ f. 6000,-
 ▨ f. 3000,-/f.6000,-
 ▩ < f. 3000,-

Direct valt op dat de inkomenspositie van de landbouwers zowel als van alle werkenden in de gemeente ongunstig afsteekt bij het gemiddelde voor de provincie en het land. De verschillen zijn wel bijzonder groot; zo is het aantal landbouwers met een inkomen van minder dan f.3.000,- in Dantumadeel verhoudingsgewijs het dubbele van het gemiddelde voor Friesland.

HOOFDSTUK II
ASPECTEN VAN DE AGRARISCH-ECONOMISCHE STRUCTUUR

§ 1. Hoofd- en nevenberoepen van de geregistreeerden (bijlagen 10 t/m 13)

Bij de landbouwtelling in mei 1962 woonden in het blok 755 geregistreeerden. Onder hen is een groot aantal dat het hoofdberoep niet op het eigen landbouwbedrijf vindt of dat een nevenberoep heeft. Zelfs is er onder hen een 27-tal dat geen cultuurgrond in gebruik heeft, maar nog geregistreerd is omdat het vee heeft of om de een of andere reden nog geregistreerd wil blijven.

Om een inzicht te krijgen in de betekenis van het bedrijf voor de geregistreeerden, zijn zij - met behulp van plaatselijk goed georiënteerde personen - in een 4-tal z.g. beroepsgroepen ingedeeld, waarbij de tijd die aan het eigen landbouwbedrijf wordt besteed als maatstaf geldt. De beroepsgroepen zijn:

- A. zuivere landbouwers;
- B. landbouwers met een nevenberoep: meer dan de helft van de tijd wordt aan het eigen landbouwbedrijf besteed;
- C. niet-agrariërs met enig grondgebruik: in deze groep wordt minder dan de helft van de tijd aan het eigen landbouwbedrijf besteed;
- D. rustende boeren, rentenierende niet-agrariërs en mensen zonder beroep voor zover zij enig grondgebruik hebben of geregistreerd zijn.

Verder zijn enkele geregistreeerden ingedeeld onder de groep "speciale bedrijven", omdat het patroon op deze bedrijven afwijkt van het in het blok gangbare. In § 1 van hoofdstuk III komen wij hierop terug. In tabel 5 wordt een samengevat overzicht gegeven van de indeling in beroepsgroepen en grootteklassen.

Tabel 5

GEREGISTREERDEN NAAR BEROEPSGROEP

	Aantal geregistreeerden						
	to- taal	in de beroepsgroepen					
		A	B	A + B	C	D	spec.
Zonder cultuurgrond	27	-	-	-	13	14	-
< 1 ha	96	-	-	-	48	38	10
1- 3 ha	100	2	1	3	46	47	4
3- 5 ha	95	30	10	40	35	18	2
5- 7 ha	101	72	9	81	12	8	-
7-10 ha	105	93	7	100	3	1	1
10-12 ha	47	41	2	43	2	2	-
12-15 ha	61	55	3	58	2	1	-
15-20 ha	49	47	-	47	2	-	-
20-25 ha	31	26	4	30	1	-	-
≥ 25 ha	43	42	1	43	-	-	-
Totaal	755	408	37	445	164	129	17
In gebied I	549	271	28	299	136	98	16
In gebied II	206	137	9	146	28	31	1

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962.

Van alle 755 geregistreeerden heeft ruim 3% geen en 13% minder dan 1 ha cultuurgrond in gebruik. Ruim een derde (39%) behoort tot de beroepsgroepen C en D; voor gebied I en II is dit 43; resp. 29%. In gebied I zijn er dus ook verhoudingsgewijs, belangrijk meer geregistreeerden, bij wie het grondgebruik maar bijzaak is. Ruim de helft van de geregistreeerden (54%) heeft een agrarisch hoofdberoep; in gebied II is dit zelfs 71%. Hier komt dus reeds een verschil in de agrarische structuur tussen de twee deelgebieden naar voren. Gebied I omvat de grotere kernen in het blok en gebied II de kleinere en de dun bevolkte gedeelten.

Het nevenberoep van de B-grondgebruikers is meestal vrij nauw met de landbouw verbonden. Omdat ook in deze groep het eigen landbouwbedrijf de hoofdbron van het totale inkomen vormt, worden in het vervolg de A- en de B-grondgebruikers samen onder de term "landbouwers" begrepen.

Ook van de geregistreeerden in de C-groep hebben velen een hoofdberoep dat min of meer met de landbouw is verbonden. Van de C-groep is 13% landarbeider, in het geheel heeft 38% een hoofdberoep dat nog min of meer aan de landbouw is gebonden, 18% is grondwerker of arbeider bij gemeente of waterschap, eveneens 18% heeft een verzorgend beroep in de lokale samenleving en 17% is fabrieksarbeider.

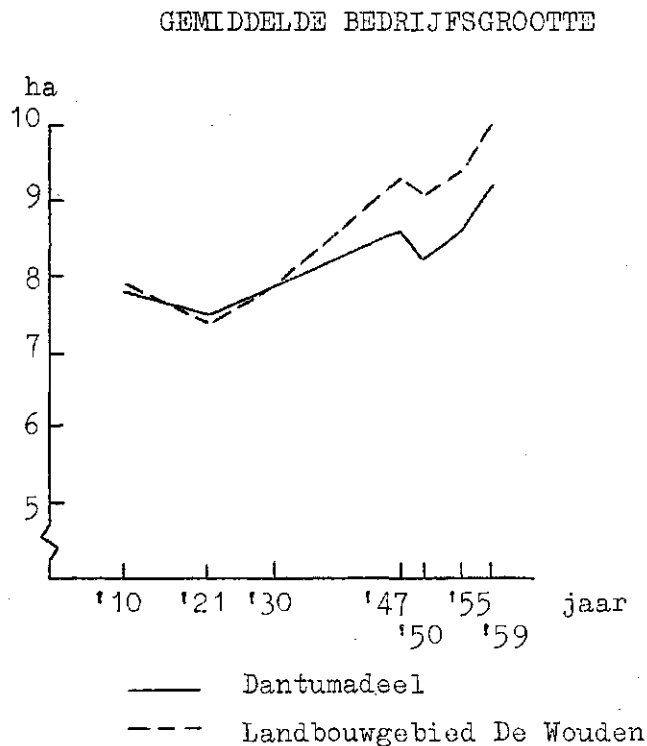
Ruim de helft van het aantal D-geregistreeerden is zelfstandig landbouwer geweest en ongeveer driekwart landbouwer of landarbeider.

§ 2. Bedrijfsgroottestructuur (bijlage 14)

Voor een overzicht van de ontwikkeling van het aantal bedrijven sedert 1910 is gebruik gemaakt van de gegevens voor de gemeente Dantumadeel; ter vergelijking aangevuld met cijfers voor De Wouden, het landbouwgebied waarin het blok valt. Voor de periode 1958-1962 zijn gegevens bekend over deze ontwikkeling in het blok (zie hoofdstuk IV).

De gemiddelde bedrijfsgrootte in Dantumadeel is van 1910 tot 1959 toegenomen met bijna $1\frac{1}{2}$ ha. Voor De Wouden is deze zelfs met meer dan 2 ha in deze periode toegenomen.

Grafiek 3

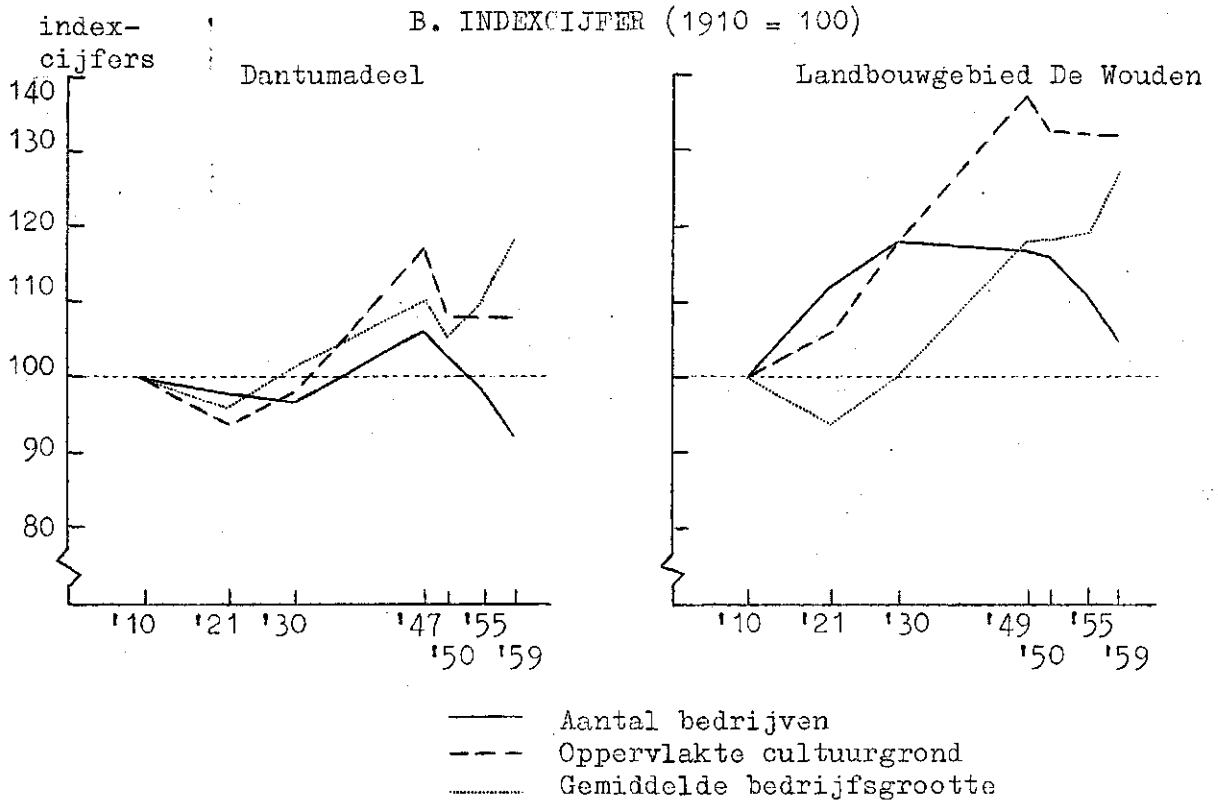
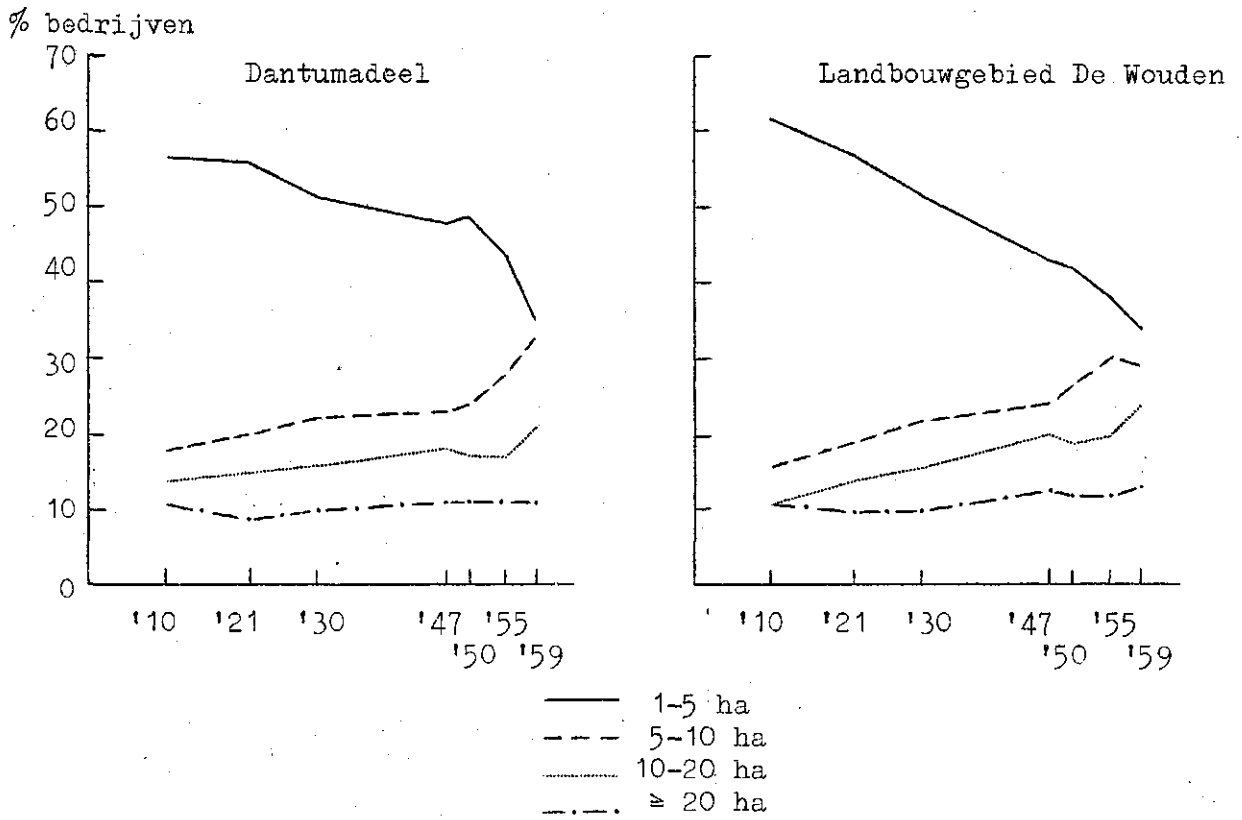

De wijzigingen, welke in de loop van de jaren in de gemiddelde bedrijfsgrootte zijn opgetreden, waren enerzijds een gevolg van veranderingen in het aantal bedrijven en anderzijds in de toe- of afnemings van de oppervlakte cultuurgrond. In verband hiermee kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt over de ontwikkeling in Dantumadeel.

- a. Het aantal bedrijven van 1 ha en meer is sinds 1910 met 8% afgenomen. In 1950 was het aantal bedrijven nog groter dan in 1910. In het landbouwgebied is het aantal bedrijven van 1 ha en meer ook thans nog groter dan in 1910 (5%).
- b. De oppervlakte cultuurgrond is sinds 1910 met 8% toegenomen. Sinds 1950 echter is deze oppervlakte constant gebleven. Voor het landbouwgebied valt een toeneming sinds 1910 van niet minder dan 32% te constateren, ook hier geldt dat sinds 1950 praktisch geen wijzigingen meer optraden.

DE BEDRIJVEN \geq 1 HA EN DE CULTUURGROND

A. DE BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR

c. In de periode 1910-1959 is het aantal kleine bedrijven (1-5 ha) belangrijk afgenomen. In 1950 was nog ongeveer de helft van het aantal bedrijven kleiner dan 5 ha, in 1959 was dit nog maar ruim een derde. De afneming kwam voornamelijk ten gunste van het aantal bedrijven in de grootteklasse 5-10 ha en in mindere mate in die van 10-20 ha. Het percentage bedrijven van 20 ha en meer is vrijwel constant gebleven. Opmerkelijk is dat de grootste veranderingen hierbij in de meest recente periode (1955-1959) optraden. In deze korte periode van vier jaren liep het percentage bedrijven van 1-5 ha terug van 44 tot 35 en steeg dat van bedrijven van 5-10 ha van 28 tot 33.

In grote lijnen geeft de ontwikkeling voor het betrokken landbouwgebied hetzelfde beeld. Toch zijn er wel enkele verschillen aan te wijzen. Het percentage bedrijven kleiner dan 5 ha nam meer af dan in Dantumadeel, maar in de jaren 1955 tot 1959 was deze afneming belangrijk minder. In deze periode begon in De Wouden echter het percentage bedrijven van 5-10 ha reeds te dalen.

Over de historische ontwikkeling van de bedrijfsgroottestructuur kon alleen een beeld worden gegeven van alle grondgebruikers met 1 ha en meer, die in de gehele gemeente Dantumadeel woonden. Wat de situatie in 1962 betreft, daarvan kan een indruk worden gegeven voor het ruilverkavelingsgebied als zodanig (zie ook bijlage 11).

Tabel 6

BEDRIJFSGROOTTE

	Aantal bedrijven		Gemiddelde bedrijfs-grootte in ha	Aantal landbouw-bedrijven van 1-10 ha per 1000 ha cultuurgrond
	totaal	met totale opp. cult.-grond in ha		
Landbouwers:				
in gebied I	299	3183	10,6	56
in gebied II	146	2421	16,6	19
Totaal	445	5604	12,6	40
Groep C	164	432	2,6	.
Groep D	129	261	2,0	.
Speciale bedrijven	17	31	1,8	.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962.

Maar ongeveer 10% van de landbouwbedrijven is kleiner dan 5 ha en de helft van het aantal landbouwbedrijven in het blok is groter dan 10 ha. Verhoudingsgewijs zijn er meer grotere bedrijven in gebied II; de gemiddelde bedrijfsgrootte is in dit gebied dan ook belangrijk groter dan in gebied I.

Van de C- en D-geregistreeerden met grondgebruik heeft een derde (32 resp. 33%) minder dan 1 ha grond in gebruik; van de geregistreeerden met een speciaal bedrijf zelfs het merendeel.

§ 3. Eigendom en pacht (bijlagen 15 en 16)

Hoe de ontwikkeling van de eigendom/pachtverhouding is geweest wordt geschetst in tabel 7. Hoewel deze gegevens met enige reserve worden gegeven, blijkt toch wel duidelijk dat in Dantumadeel de pacht sterk overheerst, sterker nog dan in het landbouwgebied waartoe deze gemeente behoort.

Tabel 7

	OMVANG VAN DE PACHT 1)	
	Percentage cultuurgrond gepacht gemeente Dantumadeel	landbouwgebied De Wouden
1910	68	56
1921	70	55
1930	70	57
1948	80	67
1955	71	62
1959	72	60

1) Van alle grondgebruikers.

Bronnen: Directie van de Landbouw (1910-1930)
C.B.S. (1948-1959)

In 1959 was de situatie zo, dat van alle grondgebruikers in Dantumadeel een derde alle grond pachtte, twee derde meer dan de helft van de grond pachtte en tenslotte een derde meer dan de helft van de grond in eigendom had. Slechts 18% had alle grond in eigendom.

Uit bijlage 15 blijkt dat in 1959 ongeveer de helft (48%) van alle grondgebruikers in Dantumadeel zowel eigendomgebruik als pachtgrond had. Pacht korter dan één jaar kwam praktisch niet voor. Nog geen vijfde deel van de oppervlakte pachtgrond werd van ouders gepacht, voor De Wouden is dit veel meer (35%). De helft van de totale oppervlakte aan pachtland werd gepacht met bedrijfsgebouwen, tegen twee derde voor De Wouden en voor de provincie Friesland. Van de gepachte grond is ongeveer een derde (32%) eigendom van andere boeren, de helft (49%) van overige particulieren en tenslotte ongeveer een vijfde deel (19%) van overheids- en andere instellingen. Resumerend kan worden geconstateerd dat in Dantumadeel, in verhouding tot het landbouwgebied waarin deze gemeente ligt, minder eigendomgebruik voorkomt en van het pachtland een groter deel in eigendom is bij niet-agrariërs.

§ 4. U t i l i t e i t s v o o r z i e n i n g e n (b i j l a g e 17).

Over de situatie op het gebied van utiliteitsvoorzieningen - zoals wel of niet aansluiting op het telefoonnet, elektriciteitsnet of waterleidingsnet - kan slechts een globale indruk worden gegeven voor de gemeente Dantumadeel en niet voor het blok als zodanig.

Van alle geregistreerden bij de landbouwtelling in 1960 had nog geen vierde (23%) het gebruik van telefoon. Helaas kan niet worden nagegaan in hoeverre het hier landbouwers betreft. Het percentage telefoonaansluitingen in De Wouden was nagenoeg gelijk, dat voor de provincie ligt niet onbelangrijk hoger.

Wat betreft aansluiting op het elektriciteitsnet is de situatie in Dantumadeel ongunstiger dan in het betrokken landbouwgebied en de provincie, op het gebied van watervoorziening daarentegen belangrijk gunstiger.

HOOFDSTUK III
DE BEDRIJVEN

§ 1. Grondgebruik en bedrijfstype

De (rond)veehouderij is verreweg het belangrijkste bedrijfsonderdeel in het onderhavige blok. Uit de ontwikkeling in het laatste decennium - die slechts gemeentelijk kan worden weergegeven - blijkt dat de akkerbouw en de tuinbouw, die tezamen in 1950 5% van de totale oppervlakte cultuurgrond besloegen, sindsdien nog zijn ingekrompen tot 1%.

Tabel 8

ONTWIKKELING VAN HET GRONDGEBRUIK

Gemeente Dantumadeel	Oppervlakte cultuurgrond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
		bouw- land	gras- land 1)	tuin- grond
1950	7286	4	95	1
1955	7228	2	98	0
1960	7357	1	99	0

1) Inclusief kunstweide.

Bron: C.B.S.

Een aantal bedrijven - in 1962 slechts 2% van het totaal aantal geregistreerde bedrijven in het blok - bleek een afwijkende structuur te hebben. Van deze zogenaamde speciale bedrijven wordt in tabel 9 een overzicht gegeven. Ter vergelijking zijn ook de aantallen A- en B-grondgebruikers - die allen zonder uitzondering (rond)veehouders zijn - en het totaal aantal geregistreerden weergegeven.

De tuinders, van wie een meerderheid minder dan een ha grond in gebruik heeft, hebben allen glas op hun bedrijf. Veel betekenis moet hieraan niet worden gehecht; verwarmd glas is op geen enkel en staand glas slechts op een viertal bedrijven aanwezig. De oppervlakte aan glas varieert per bedrijf van 1 tot 23 are.

Tabel 9

SPECIALE BEDRIJVEN IN HET BLOK

	Aantal			
	met cultuurgrond		in gebied I	in gebied II
	< 1 ha	≥ 1 ha		
Speciale bedrijven				
Tuinders	7	2	8	1
Pluimveehouders	3	2	5	-
Niet-particulieren	-	3	3	-
Totaal	10	7	16	1
A- en B-grondgebruikers	-	445	299	146
Alle geregistreerden	123	632	549	206

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962.

De pluimveehouders in de groep van speciale bedrijven hebben ieder meer dan 1000 hennen bestemd voor de leg. De resterende drie speciale bedrijven worden gevormd door geregistreerd grondgebruik op naam van resp. de gemeente Dantumadeel, het Burgerlijk Ambestuur en de Stichting Werkgemeenschap "Ons Belang" te Wouterswoude. Op één uitzondering na werden alle speciale bedrijven in het gebied met de grotere bewoningskernen (gebied I) aangetroffen.

§ 2. R u n d v e e h o u d e r i j e n g r a s l a n d g e b r u i k
(b i j l a g e n 18 e n 19)

In de voorgaande paragraaf bloek reeds dat praktisch alle cultuurgrond als grasland wordt gebruikt. Op één na alle 445 landbouwers (A- en B-grondgebruikers) houden dan ook melkvee 1). De term landbouwers moet dan ook als veehouders worden geïnterpreteerd.

Het aantal melkkoeien, dat per bedrijf wordt gehouden, hangt uiteraard samen met de grootte van de bedrijven; gemiddeld is dit voor alle veehouders 15 stuks. De kleinere bedrijven geven een zwaardere melkveebezetting te zien.

Tabel 10

RUNDVEEHOUDERIJ

	Aantal be- drijven	Aantal melkkoeien per 100 ha gras- land + kunstweide	Aantal kalveren + pinken per 100 melkkoeien
Veehouders in:			
gebied I	299	126	97
gebied II	146	115	92
het blok	445	121	95

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962.

De jongveebezetting is normaal voor de streck; verhoudingsgewijs het zwaarst op de bedrijven van een grootte rondom 10 ha. In gebied I werden er in 1962 per 100 melkkoeien 52 kalveren en 45 pinken aangehouden, in gebied II waren dit er resp. 48 en 44. Dit is meer dan voldoende voor de normale verjonging van de veestapel.

Uit de gegevens van de melkcontroleverenigingen Akkerwoude, Birdaard, Rinsumageest en Veenwouden blijkt dat zowel de melkopbrengst per koe als het vetgehalte van de melk vrijwel overeenkomt met het provinciaal gemiddelde. Alleen de vereniging Birdaard - in gebied II - komt hier, vooral met de melkopbrengst per koe, iets bovenuit. Sinds 1958 vertonen

1) Het ene geval betreft een 65-jarige die het melkvee reeds heeft weggedaan, maar de bedrijfsoppervlakte niet heeft ingekrompen en alleen nog jongvee en mestvee houdt.

alle verenigingen een toeneming van het aantal gecontroleerde koeien; alleen voor de vereniging Birdaard valt hierbij een sterkere toeneming dan voor de provincie te constateren.

§ 3. V a r k e n s, k i p p e n e n s c h a p e n

Het percentage veehouders, dat varkens mest en kippen of schapen houdt, is aan het afnemen. Alleen het percentage bedrijven waarop varkens worden gefokt blijft nagenoeg stabiel.

Tabel 11

VARKENS EN KIPPEN OP DE BEDRIJVEN

	Aantal be- drij- ven	Percentage bedrijven met			Aantal..... per bedrijf		
		fok- zou- gen	mest- var- kens	leg- hen- nen	fok- zou- gen	mest- var- kens	leg- hon- nen
Veehouders in:							
gebied I	299	13	9	33	3,4	16	53
gebied II	146	12	8	35	3,8	16	35
het blok	445	13	9	34	3,5	16	47

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962

De varkens- en kippenhouderij is in het blok in vergelijking tot de rundveehouderij van geringe betekenis. Het percentage bedrijven, waarop varkens worden gefokt, gemest of kippen worden gehouden is laag en ook het aantal dieren, dat gemiddeld op de betrokken bedrijven wordt gehouden, is niet hoog.

Ongeveer een vijfde van het aantal veehouders houdt schapen, gemiddeld 19 stuks per bedrijf.

§ 4. M e c h a n i s a t i e (b i j l a g e n 20 e n 21)

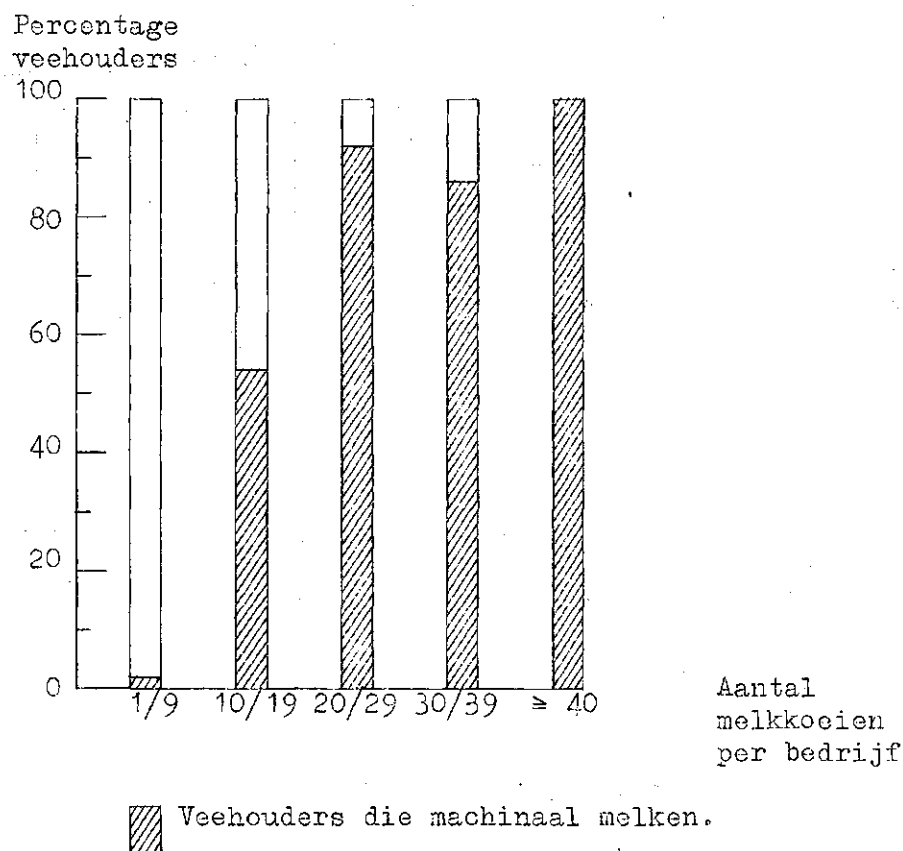
Vooruitlopend op de beschouwing over de ontwikkeling in de periode 1958-1962, zoals die in hoofdstuk IV zal worden beschreven, wordt hier reeds vermeld dat in de laatste jaren de veehouderijbedrijven groter zijn geworden, het aantal melkkoeien per bedrijf is toegenomen en het arbeidsaanbod zowel van eigen als van vreemd personeel is afgenomen. Als gevolg hiervan is een toenemende aanpassing door middel van mechanisatie te constateren. Op de veehouderijbedrijven treedt de mechanisatie op in de vorm van de melkmachine.

Bijna de helft (48%) van de veehouders had in 1962 een melkmachine, van de veehouders met zeven of meer melkkoeien zelfs meer dan de helft (54%). In gebied II, waar de bedrijven gemiddeld groter zijn, is het

percentage veehouders met een melkmachine het hoogst. Het spreekt vanzelf dat er verband bestaat tussen de grootte van het bedrijf, het aantal melkkoeien dat wordt gehouden en het al of niet hebben van een melkmachine (zie grafiek 5).

Grafiek 5

MACHINAAL MELKEN EN AANTAL MELKKOEIEN OP DE
BEDRIJVEN

De trekkracht wordt in dit overwegend weidogebied nog in hoofdzaak door paarden geleverd; slechts 15% van de veehouders heeft een trekker. Verhoudingsgewijs neemt op de grotere bedrijven het aantal met een trekker toe. Zelfs van de veehouderijbedrijven groter dan tien ha zijn er nog enkele die noch paard, noch trekker hebben; van de be-

drijven kleiner dan vijf ha is dit nog meer dan de helft.

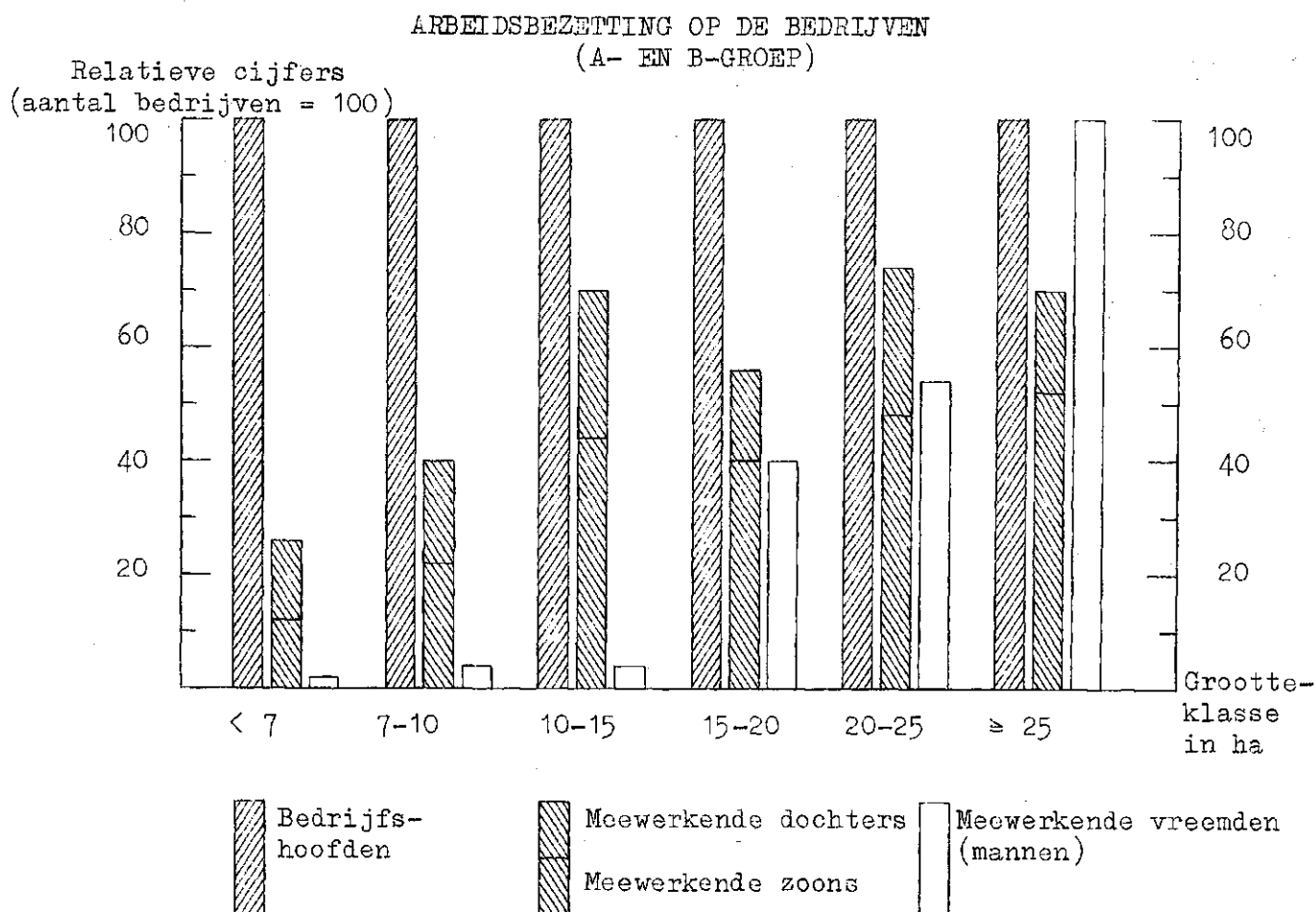
Van enig verschil tussen de deelgebieden blijkt weinig. Dat het percentage bedrijven, waarop machinaal wordt gemolken of waarop een trekker aanwezig is, in gebied II iets hoger ligt dan in het andere gebied moet in verband worden gebracht met de grotere bedrijfsoppervlakte in eerstgenoemde gebied.

Bij uitzondering dient hier de aandacht te worden gevestigd op de groep van speciale bedrijven. Het relatief grote aantal trekkers op deze bedrijven bestaat voornamelijk uit tuinbouwtrekkers.

§ 5. Arbeidsbezetting (bijlage 22)

Over de arbeidsvoorziening zijn slechts summiere gegevens beschikbaar, namelijk het aantal arbeidskrachten dat op de teldatum (mei 1962) op de bedrijven werkte.

Grafiek 6

In grafiek 6 is de verhouding tussen het aantal bedrijfshoofden, meewerkende gezinsleden en vreemde arbeidskrachten in de verschillende bedrijfsgroottesgroepen in beeld gebracht. Het blijkt dat vreemde arbeidskrachten pas op de bedrijven van meer dan 15 ha van betekenis worden. Het aandeel van de dochters in de arbeid is hoog, hoewel in een melkveehouderijgebied niet ongewoon. Op elke 100 bedrijven boven 10 ha werken tussen 40 en 52 mannelijke gezinsleden - voornamelijk zoons - mee.

Ten aanzien van de arbeidsbezetting vertonen de deelgebieden enige verschillen die vermeldenswaard zijn. Hulp van dochters in het bedrijf komt in gebied II verhoudingsgewijs veel meer voor dan in het gebied (I), dat de dorpskernen omvat; ook het aantal vreemde arbeidskrachten is er - gemiddeld per bedrijf - meer dan het dubbele van dat in gebied I.

§ 6. Leeftijd van de bedrijfshoofden (bijlage 23)

De gemiddelde leeftijd van de veehouders (A- en B-groep) is 50 jaar; ongeveer 10% is reeds 65 jaar of ouder en eveneens 10% nog jonger dan 35 jaar. Gemiddeld wijkt deze leeftijd niet veel af van de gemiddelde elders. In gebied II zijn de bedrijfshoofden dooreengenomen iets jonger dan in gebied I. Naar grootteklasse zijn er verschillen in de leeftijdsopbouw; de bedrijfshoofden op de allerkleinste bedrijven - kleiner dan vijf ha - zijn gemiddeld ouder.

De gemiddelde leeftijd van de C-grondgebruikers is iets hoger (51 jaar) dan die van de veehouders; elders is deze vaak iets lager. Uiteraard zijn de D-grondgebruikers veel ouder (gemiddeld 68 jaar).

HOOFDSTUK IV

DE ONTWIKKELING VAN DE AGRARISCHE STRUCTUUR IN DE PERIODE 1958-1962

Zoals in de inleiding tot deze sociaal-economische schets reeds is vermeld, is in 1959 ook reeds een dergelijke schets van de ruilverkaveling Dantumadeel uitgebracht. Van de gegevens uit deze schets is in dit hoofdstuk gebruik gemaakt om de veranderingen te doen uitkomen welke zich in de afgelopen vier jaren in het ruilverkavelingsgebied hebben voorgedaan. Hierbij zijn namelijk de gegevens gebaseerd op de landbouwtelling 1958 vergeleken met die, gebaseerd op de telling 1962.

Er zal met name aandacht worden geschonken aan de veranderingen, welke zich in de agrarische structuur hebben voltrokken. In deze periode van vier jaren zijn in deze strek geen bijzondere maatregelen ingevoerd, anders dan die welke in dezelfde jaren voor het gehele land van kracht werden. De opgetreden veranderingen kunnen dus worden beschouwd als een uitvloeisel van wat men de "natuurlijke ontwikkeling" zou kunnen noemen. Daarbij is evenwel aan te tekenen dat de laatste jaren de publieke belangstelling voor de komende ruilverkaveling geleidelijk groter is geworden, mede ten gevolge van het feit dat het gebied tot aankoopgebied van de S.B.L. werd verklaard. Het aantal aankopen bleef echter tot dusver vrij gering. Ook op andere gebieden is Dantumadoel een gemeente geweest die vanwege zijn ligging bij de ontwikkelingskern Dokkum de aandacht heeft getrokken. Verder dient melding te worden gemaakt van het in deze periode in Dantumadeel verrichte sociale onderzoek voor de Commissie Welzijn ten Plattelande, resulterend in de dissertatie van dr. R. Bergsma: "Op weg naar een nieuw cultuurpatroon". De uitvoering van dit onderzoek heeft ongetwijfeld ook in bepaalde opzichten invloed gehad op de ontwikkeling in de gemeente.

De begrenzing van het blok, zoals deze thans vastgesteld is, wijkt af van wat men zich in 1958 had voorgesteld. Om een zo juist mogelijk beeld te krijgen van de structurele veranderingen, is in paragraaf 1 het cijfermateriaal, afkomstig uit de vroegere schets, gecorrigeerd. Deze correcties, in verband met de blokbegrenzing, maken het mogelijk een exact beeld te krijgen van de ontwikkeling van het aantal bedrijven binnen de huidige grenzen van de ruilverkaveling.

In de paragrafen 2 en 3 van dit hoofdstuk, waarin het zal gaan over de ontwikkeling van de bedrijfsgroottestructuur en de ontwikkeling op de bedrijven, is voornamelijk gewerkt met verhoudingscijfers, zodat het niet nodig was het aantal bedrijven te corrigeren in verband met de inkrimping van het blok.

§ 1. De ontwikkeling van het aantal bedrijven (bijlagen 24 t/m 27)

Sinds 1958 is het totaal aantal geregistreerden slechts weinig (met 5%) afgenomen. De ontwikkeling per beroepsgroep laat echter belangrijke verschillen zien.

Tabel 12

ONTWIKKELING VAN HET AANTAL BEDRIJVEN NAAR BEROEPSGROEP

Beroeps- groep	Geregistreerden								
	in gebied I			in gebied II			in het blok		
	1958	1962		1958	1962		1958	1962	
	aan- tal	aan- tal	in- dex ¹⁾	aan- tal	aan- tal	in- dex ¹⁾	aan- tal	aan- tal	in- dex ¹⁾
A-en B-	346	299	86	164	146	89	510	445	87
C-	136	136	100	29	28	97	165	164	99
D-	84	98	117	14	31	221	98	129	132
Speciale-	19	16	84	1	1	100	20	17	85
Alle-	585	549	94	208	206	99	793	755	95

1) Het aantal in 1958 is op 100 gesteld.

Bron: C.B.S.-L.E.I.

Het aantal geregistreerden met een hoofdberoep in de landbouw is, gezien de korte periode waarin dit "speelt", niet onbelangrijk teruggelopen. Deze afneming komt neer op gemiddeld 3½% per jaar. Het aantal geregistreerden in de C-groep is vrijwel constant gebleven; dat in de D-groep daarentegen belangrijk toegenomen, vooral in gebied II. Tussen de ontwikkeling in de deelgebieden zijn slechts kleine verschillen waar te nemen.

Uit bijlage 24 blijkt hoe deze aantalsontwikkeling sinds 1958 per beroepsgroep tot stand is gekomen. Wat de groep van bedrijven van veehouders zonder nevenberoep (A-groep) betreft, tegen één enkele nieuwe vestiging staan 17 gevallen van opheffing van bedrijf. Van de bedrijven die geregistreerd bleven bleken 55 bedrijfshoofden deze groep te hebben verlaten tegen een toetreding van slechts een tiental.

De groep bedrijven van veehouders met een nevenberoep (B-groep) is nagenoeg constant gebleven; de aantallen toetredingen tot en uittredingen uit deze groep zijn gelijk.

Ook de groep bedrijven van niet-landbouwers (C-groep) is praktisch gelijk gebleven; de vermindering van het aantal, doordat meer bedrijven uit de registratie verdwenen dan er nieuw in werden opgenomen, wordt bijna geheel gecompenseerd door een vermeerdering die tot stand kwam doordat er meer grondgebruikers uit andere beroepsgroepen naar de C-groep overgingen dan in omgekeerde richting.

Het aantal D-geregistreerden is belangrijk toegenomen; het aantal dat toetrad tot deze groep uit andere beroepsgroepen, met name uit de A-groep, is meer dan het dubbele van wat uit de registratie verdween.

Zoals reeds vermeld, is er slechts één enkel nieuw bedrijf in de A-groep bijgekomen sinds 1958. Uit bijlage 25 blijkt dat het hier gaat om een afsplitsing van het voormalige eigen bedrijf, een afsplitsing van meer dan 10 ha.

In de C-groep zijn er 11 bedrijven bijgekomen, voor ruim de helft

door stichting op los land. Gemiddeld zijn deze nieuwe bedrijven ongeveer $2\frac{1}{2}$ ha groot. In de D-groep zijn er tussentijdse 8 registraties bijgekomen, waarvan er twee zonder grondgebruik en alleen voor vee werden geregistreerd. Gemiddeld zijn deze bedrijven tussen 1 en $1\frac{1}{2}$ ha groot. Bij vergelijking van de gebieden onderling blijken er praktisch geen verschillen te bestaan; in elk gebied is het aantal geregistreerden sinds 1958 door nieuwe vestigingen met ruim 2% toegenomen. In totaal is op deze nieuwe vestigingen ongeveer 50 ha cultuurgrond in gebruik genomen.

In dezelfde periode is een aantal van 17 bedrijven in de A-groep (21 in de A- en B-groep) opgeheven; gemiddeld waren deze bedrijven ongeveer 7 ha groot. Meer dan de helft van de hierbij vrijgekomen grond werd gebruikt voor vergroting van bestaande bedrijven. Ditzelfde was het geval met vrijgekomen grond van opgeheven grondgebruik in de C- en D-groepen. In totaal is door deze opheffing van bedrijven ruim 200 ha cultuurgrond vrijgekomen, waarvan ruim 10% in handen kwam van de S.B.L.

In totaal zijn er sinds 1958 in het gehele blok 59 bedrijven en bedrijfjes opgeheven; in gebied I is het aantal geregistreerden hierdoor met ongeveer 9% afgenomen en in gebied II met ruim 3%. Het middengebied met de grotere bewoningskernen levert dus relatief en absoluut het grootste deel van de vermindering van het aantal grondgebruikers in de ruilverkaveling Dantumadeel.

Op 59 bedrijven - ruim 10% van het aantal in de A- en B-groep in 1958 - heeft sinds 1958 een overdracht plaatsgehad; hierbij is dus het bedrijf wel gecontinueerd, maar onder een ander bedrijfshoofd. In enkele gevallen is het bedrijf voortgezet door een weduwe na het overlijden van haar man. De gegevens over de relatie tussen oud en nieuw bedrijfshoofd - zoals deze blijken uit bijlage 27 - zijn verkregen door naamsvergelijking. Het is derhalve niet mogelijk, gevallen van overneming door schoonzoon of overige familielieden te onderkennen en aan te geven in hoeveel gevallen het bij overneming door "overigen" om overdrachten aan vreemden gaat. In ongeveer de helft van de gevallen van overdracht nam een zoon het bedrijf van vader over.

Ook 14 bedrijfjes in de C- en D-groep wisselden van bedrijfshoofd; slechts in één enkel geval heeft degene, die het bedrijfje overnam zich weten op te werken tot zelfstandig agrariër.

Het is opmerkelijk dat in gebied I slechts ongeveer 4% van bedrijfshoofd wisselde tegen ongeveer 24% in gebied II. In verband hiermee kan gewezen worden op wat uit bijlage 23 reeds bleek, namelijk, dat de bedrijfshoofden in gebied II gemiddeld jonger zijn dan in gebied I.

§ 2. De ontwikkeling van de bedrijfsstructuur (bijlagen 28 en 29)

Het aantal bedrijven in de A- en B-groep in het gehele blok is met ongeveer een vijfde afgenomen. Zoals te verwachten is, is verhoudingsgewijs het aantal kleine bedrijven het meeste afgenomen.

Tabel 13

WIJZIGINGEN IN DE BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR VAN DE BEDRIJVEN IN DE
A- EN B-GROEP

Grootte- klasse in ha	Gebied I		Gebied II		Het blok	
	1958	1962	1958	1962	1958	1962
	aan- tal	in- dex 1)	aan- tal	in- dex 1)	aan- tal	in- dex 1)
< 3	40	5	9	11	49	6
3- 5	54	63	16	38	70	57
5- 7	87	78	24	54	111	73
7-10	69	106	42	64	111	90
10-12	28	107	13	100	41	105
12-15	21	162	25	96	46	126
15-20	35	89	22	73	57	82
20-25	16	81	25	68	41	73
≥ 25	11	127	34	85	45 ²⁾	96
Totaal	361	83	210	70	571 ²⁾	78

1) Aantal in 1958 is op 100 gesteld (met inbegrip van de geregistreerden die buiten de huidige blokbegrenzing wonen).

2) Inclusief 20 bedrijven die in 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn genoemd.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962

Uit tabel 13 valt af te leiden dat het aantal bedrijven kleiner dan 7 ha sterk is teruggelopen. Een toeneming van het aantal is te constateren voor bedrijven van een grootte tussen 10 en 15 ha. Het aantal bedrijven groter dan 15 ha is verminderd, hoewel niet even sterk in de onderscheiden grootteklassen.

In het algemeen kan dus gesteld worden dat een zekere concentratie tussen 10 en 15 ha plaatsheeft, voor gebied I ligt deze z.g. concentratie bij een iets grotere bedrijfsoppervlakte dan in gebied II.

Een beschouwing van de omvang van het grondverkeer gedurende slechts één jaar bevestigt de geconstateerde tendenties. Gedurende één jaar (1961-1962) werden reeds bestaande bedrijven door grondmutaties vergroot met 128 ha en andere reeds bestaande bedrijven verkleind met slechts 68 ha. Hierbij valt op te merken dat het hier bij de vergrotingen niet gaat om enkele gevallen waarbij een groot oppervlakte was betrokken, maar dat 88 bedrijven - 12% van het totaal - werden vergroot. Dit komt neer op een vergroting van de betrokken bedrijven met ongeveer $1\frac{1}{2}$ ha.

§ 3. De ontwikkeling op de bedrijven (bijlagen 30 t/m 34)

Uit de constatering dat de gemiddelde bedrijfsgrootte is toegenomen en het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf eveneens, valt nog niets

te zeggen over de intensiteit van het grondgebruik, casu quo het graslandgebruik. (Uit tabel 8 bleek immers reeds dat de cultuurgrond in de gemeente Dantumadeel voor 99% als grasland in gebruik is.)

De melkveebezetting - het aantal melkkoeien per 100 ha grasland - op de veehouderijbedrijven is toegenomen van 113 tot 121. De intensivering heeft zowel op de kleinere als op de grotere bedrijven plaatsgehad. Hoewel in gebied II de gemiddelde melkveebezetting lager ligt dan in gebied I, is de intensivering sinds 1958 er even sterk doorgevoerd.

Het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf steeg in deze korte periode van 12,7 tot 15,2. Eensdeels is dit een gevolg van de stijging van de gemiddelde bedrijfsgrootte, anderdeels van een dichtere melkveebezetting; vooral op de bedrijven van 15-20 ha is een intensivering merkbaar.

Per 100 melkkoeien houdt men nu 50 kalveren aan en 45 pinken, tegenover 45 kalveren en 40 pinken in 1958. Ook de jongveebezetting op de bedrijven is dus sinds 1958 zwaarder geworden. Alleen op de grotere bedrijven - van 15 ha of meer - is deze nagenoeg gelijk gebleven. Opmerkelijk is dat de jongveebezetting in 1958 in gebied I lichter was dan in gebied II, terwijl dit in 1962 juist andersom is.

Het aantal C-grondgebruikers is sterk toegenomen, het percentage dat melkvee houdt is gelijkgebleven. Ook op deze bedrijven wordt per bedrijf meer melkvee en jongvee gehouden, de melkveebezetting nam toe van 105 tot 124.

Na de constatering van een intensiever geworden graslandexploitatie - althans voor wat het melkvee betreft - is het interessant te bezien in hoeverre hiermede een uitbreiding van de mechanisatie gepaard is gegaan.

Het aantal melkmachines is in deze vier jaren bijna verdubbeld. Was in 1958 op slechts ongeveer een vijfde van de bedrijven in de A- en B-groep een melkmachine aanwezig, in 1962 was dit al op bijna de helft het geval. Tussen de deelgebieden zijn er wat dit betreft wel noemenswaardige verschillen op te merken. In 1958 was in gebied II al op ongeveer een derde van de bedrijven een melkmachine, in gebied I nog maar op ongeveer een zesde. Sinds 1958 echter is deze achterstand snel ingelopen, waardoor in gebied I nu al op bijna de helft tegen in gebied II op iets meer dan de helft van de bedrijven, een melkmachine aanwezig is.

Ook het werken met gemotoriseerde trekkracht nam sinds 1958 toe. Het aantal trekkers op de bedrijven is met ongeveer de helft toegenomen, in 1958 had 8% van de bedrijven in de A- en B-groep een trekker, in 1962 15%.

De bezetting met varkens, kippen en schapen was en is van geringe betekenis. Verhoudingsgewijs is het aantal bedrijven, waarop varkens worden gemest, nog teruggelopen. Wel werden per bedrijf met mestvarkens (ongeveer een tiende van het totaalaantal) in 1962 gemiddeld meer varkens gemest dan in 1958. Dezelfde tendentie valt waar te nemen ten opzichte van het fokken: het aantal bedrijven waarop gefokt wordt nam af, het aantal fokzeugen per bedrijf nam niet onbelangrijk toe. Van een concentratie op de kleinere bedrijven valt hierbij niets te constateren.

De reeds genoemde tendentie geldt ook voor de pluimveeteelt en voor de schapenhouderij. Nog maar een derde van de veehouders houdt pluimvee op het bedrijf, gemiddeld nog geen 50 kippen. Ook hierbij is van een concentratie op de kleinere bedrijven geen sprake. Het aantal bedrijven waarop schapen worden gehouden liep terug, het aantal schapen per bedrijf is iets hoger geworden. Schapen komen vooral op de grotere bedrijven voor.

Uit het voorgaande bleek dat de rundveebezetting - melkvee zowel als jongvee - zwaarder is geworden. Deze zwaardere veebezetting is meer arbeid gaan vragen. In hoeverre de totale arbeidsbehoefte door mechanisatie en rationalisatie is verminderd, is niet nagegaan. Wel kan een indruk worden gegeven van de veranderingen in de arbeidsbezetting als zodanig.

Uit tabel 3 bleek reeds voor de gemeente Dantumadeel, dat ook hier - zoals in het gehele land - het aantal in de landbouw werkenden de laatste jaren sterk is afgenomen. Voor een groot deel heeft dit zich echter reeds vóór 1958 afgespeeld.

Tabel 14

ARBEIDSKRACHTEN OP DE BEDRIJVEN 1)

	Aantal bedrijven		Aantal mannelijke arbeidskrachten per 100 bedrijven			
			meewerkende zoons		vreemden	
	1958	1962	1958	1962	1958	1962
A- en B-groep						
1- 5 ha	109	43	9	5	2	0
5-10 ha	222	181	24	19	4	2
10-15 ha	87	101	48	44	22	14
15-20 ha	57	47	49	40	53	40
20-25 ha	41	30	49	47	95	53
≥ 25 ha	45	43	67	51	147	100
Totaal	561 ²⁾	445	33	30	29	22
In gebied I	351	299	31	32	20	15
In gebied II	210	146	36	27	45	35

1) Op de teldatum.

2) Inclusief 10 bedrijven, die volgens de beroepsindeling in 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962

Toch is ook in de periode 1958-1962 de arbeidsbezetting op de bedrijven nog belangrijk afgenomen. In het ruilverkavelingsgebied werden er in 1958 per 100 bedrijven gemiddeld nog 62 meewerkende zoons en arbeiders geteld, in 1962 is dit vorder gedaald tot 52. Het aantal vreemde arbeidskrachten op de bedrijven is sterker teruggelopen dan dat van meewerkende zoons.

Op te merken valt dat deze tendentie voor alle grootteklassen van bedrijven geldt. Bij vergelijking van de gebieden onderling blijkt er een belangrijk verschil in ontwikkeling. In gebied I was de bezetting relatief reeds laag en deze is dan ook slechts weinig teruggelopen. In gebied II daarentegen was in 1958 de bezetting nog belangrijk hoger en deze is in de volgende vier jaren sterk teruggelopen. Een uitzondering hierop maakt het aantal meewerkende vrouwen (zie bijlage 33). Ook hierbij valt een verdere daling te constateren, maar juist in gebied I.

Als gevolg van het feit dat de arbeidsbezetting is teruggelopen, kan worden geconstateerd dat per arbeidskracht op bedrijven van dezelfde oppervlakte een groter aantal ha cultuurgrond wordt bewerkt. Dit blijkt uit bijlage 34. Per mannelijke arbeidskracht werd in 1958 gemiddeld 6,91 ha cultuurgrond bewerkt en in 1962 8,19 ha. Vooral op de grotere bedrijven in gebied II is de oppervlakte per man sterk toegenomen.

Aan de arbeidsbezettingcijfers in de voorgaande beschouwing mag slechts globale betekenis worden toegekend. In beide jaren is het aantal op de datum van de landbouwtelling aanwezige arbeidskrachten geregistreerd. Wel heeft deze beschouwing waarde voor een vergelijking van de ontwikkelingstendenties.

§ 4. Veranderingen in de agrarisch - sociale structuur (bijlagen 35 en 36)

De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden in het ruilverkavelingsgebied is sinds 1958 praktisch ongewijzigd gebleven. Toch is het de moeite waard bij enkele punten stil te staan.

De gemiddelde leeftijd in gebied I - die toch al hoger was dan in het andere gebied - is sinds 1958 nog iets hoger geworden. Het tegengestelde valt voor gebied II waar te nemen: de gemiddelde leeftijd was hier reeds lager en is nog iets lager geworden. In 1958 was in gebied I 31% van de bedrijfshoofden jonger dan 45 jaar, in 1962 was dit 29%. In gebied II was in 1958 36% jonger dan 45 jaar en in 1962 zelfs 42%.

Tabel 15

LEEFTIJDOPBOUW VAN DE LANDBOUWERS

		Percentage bedrijfshoofden (A- en B) in de leeftijdsklasse van		
		< 45 jaar	45-54 jaar	≥ 55 jaar
Gebied I	1958	31	30	39
	1962	29	32	39
Gebied II	1958 1)	36	27	36
	1962	42	30	28
Het blok	1958 1)	33	29	37
	1962	33	31	36

1) Exclusief 1% leeftijd onbekend.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962

Van de bedrijven kleiner dan 3 ha waren zowel in 1958 als in 1962 alle bedrijfshoofden zonder uitzondering 55 jaar of ouder. In het algemeen kan worden geconstateerd dat op de grotere bedrijven de gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden lager is geworden sinds 1958. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat - van de grotere bedrijven - er relatief meer bedrijven worden overgedaan aan een opvolger dan dit met de kleinere bedrijven het geval is. De bedrijfshoofden op laatstgenoemde bedrijven blijven langer "aan" omdat er geen opvolger is.

De verhouding tussen het aantal bestaande bedrijven en het aantal zoons dat op de bedrijven meewerkt - welke als potentiële opvolgers kunnen worden beschouwd - berekend voor 1958 en 1962 geeft een indruk van de ontwikkeling van het aantal bedrijven in verband met de bedrijfsopvolging (bijlage 36). Zowel het aantal bedrijven als het aantal potentiële opvolgers is sinds 1958 afgenomen. Vooral op de kleinere bedrijven is het aantal potentiële opvolgers per 100 bedrijven teruggelopen. Merkwaardig is, dat op de grotere bedrijven in het middengebied met de dorpen (gebied I) de opvolgingsdruk in de laatste vier jaren is toegenomen, in tegenstelling tot de bedrijven van dezelfde grootte in het overige deel van het blok. Voor het ruilverkavelingsgebied als geheel is er nauwelijks van een verandering van het verhoudingscijfer sprake. Het cijfer ligt op een niveau, waarvan gesteld kan worden, dat bij de in de streek heersende opvolgingsgewoonten er voor de bestaande bedrijven dooreengenomen momenteel juist voldoende en zeker niet te veel potentiële opvolgers zijn. Er is echter een duidelijk verschil tussen de bedrijven van 10-15 ha en meer en de kleinere bedrijven. Op de grote bedrijven is het aantal potentiële opvolgers groter dan het aantal voor hen vrijkomende bedrijven. In gebied I is dit "teveel" aan opvolgers reeds op de bedrijven van 10 ha aanwezig en overigens ook opmerkelijk groter dan op de bedrijven in deze grootteklasse in de rest van het blok.

BEVOLKING SINDS 1880

	Aantal inwoners			Indexcijfers (1880 = 100)		
	gemeente Dantumadeel	provincie Friesland	Nederland	gemeente Dantumadeel	provincie Friesland	Nederland
1880	9878	335751	4060592	100	100	100
1890	10617	340314	4564565	107	101	112
1900	11205	346925	5179233	113	103	128
1910	12357	366939	5945525	125	109	146
1920	13311	387284	6926314	135	115	170
1930	13209	403369	7952634	134	120	196
1940	14435	431618	8923245	146	129	220
1950	15550	467731	10204689	157	139	251
1960	15412	478931	11417254	156	143	285

1 34 1

Bron: C.B.S.

ONTWIKKELING VAN DE BEVOLKING NAAR ONDERDELEN VAN DE GEMEENTE DANTUMADEEL

Nummer van onderdeel van de gemeente	Naam van onderdeel van de gemeente	Aantal inwoners		Indexcijfer 1960 (1947=100)
		1947	1960	
00	Murmerwoude	•	1447	•
01	Dantumawoude	•	700	•
02	Akkerwoude	•	1681	•
12	Wouterswoude	•	829	•
00+01+02+12	totaal	4561	4657	102
03	Broek	1164	1094	94
04	Valom	242	165	68
05	Rinsumageest	928	813	88
10	Driesum	769	755	98
11	Oostwoud	96	98	102
08	Verspreide huizen in het westen	222	246	111
19	Verspreide huizen in het oosten	70	115	164
09	Verspreide huizen in het noorden	531	419	79
	totaal oost en centrum	8583	8362	97
21	Veenwouden	1514	1707	113
23	Roodkerk	179	167	93
24	Birdaard	677	605	89
26	Sybrandahuis	40	29	73
28	Verspreide huizen in het noorden	480	359	75
29	Verspreide huizen in het zuiden	388	284	73
	totaal zuid en west 1)	3278	3151	96
20	Zwaagwesteinde 2)	3354	3806	113
22	Kuikhorne 2)	56	37	66
25	Janum 2)	57	36	63
	Varende schepen	39	8	21
	Woonwagens	12	3	25
	Woonschepen	31	9	29
Totale bevolking Dantumadeel		15410	15412	100

1) Exclusief het drietal kernen buiten het blok.

2) Deze kernen vallen buiten het blok.

Bronnen: C.B.S.: volks- en beroepstelling 1947
algemene volkstelling 1960

ENIGE GEGEVENS PER ONDERDEEL 1) VAN DE GEMEENTE DANTONADEEL

	Gehel gemeen- te	Onderdeel van de gemeente																				Verende schepen, woonwa- gens en - schepen	
		binnen het blok in Oost en Centrum										binnen het blok in Zuid en West											
		00	01	02	12	03	04	05	10	11	08	19	09	21	23	24	26	28	29	20	22		25
Bevolking totaal	15412	1447	700	1681	829	1094	165	813	755	98	246	115	419	1707	167	605	29	359	284	3806	37	36	20
Perc. Gereformeerd	42	42	40	35	48	73	43	61	26	31	65	43	51	37	55	56	28	67	37	29	41	86	35
Perc. Ned. hervormd	37	35	31	44	47	20	33	34	65	61	25	23	31	43	38	35	62	27	40	35	46	14	15
Perc. Rooms-katholiek	1	-	1	-	-	-	-	2	-	-	1	6	7	1	4	-	10	-	5	-	3	-	-
Perc. overige kerk.	9	13	22	10	3	3	13	1	5	-	7	14	5	11	-	5	-	3	7	12	10	-	5
Perc. geen kerk.	11	10	6	10	2	4	11	2	4	8	2	14	6	8	3	4	-	3	11	24	-	-	45
Mann. beroepsbev. totaal	4393	387	201	526	231	323	57	217	207	29	73	42	127	434	52	161	10	105	88	1094	13	11	5
Perc. landbouw en visserij	27	16	31	24	48	23	33	29	34	66	74	67	59	16	62	22	50	78	78	10	46	82	40
Perc. nijverheid	46	47	45	51	29	56	42	41	35	21	16	26	24	50	33	47	40	16	11	58	54	18	20
Perc. handel en verkeer	17	18	14	13	16	13	14	21	20	10	3	7	11	21	4	26	10	2	5	23	-	-	40
Perc. ov. bedrijfstakken	10	19	10	12	7	8	11	9	11	3	7	-	6	13	1	5	-	4	6	9	-	-	-
Aant. landbouwers (gezins- Aant. landarbeiders)hoofden	660	38	31	61	56	37	11	38	38	10	32	20	45	35	20	16	4	57	45	57	5	4	-
Aant. mann. woonforenzen	150	6	8	17	14	8	2	7	12	4	1	-	9	13	1	11	-	6	4	25	1	1	-
Aant. boerderijen en tuin- derswoningen	1678	137	59	218	59	154	24	62	54	9	7	7	37	179	18	44	4	17	13	565	5	2	4
	654	37	27	60	55	44	11	29	32	9	35	18	47	40	19	14	4	60	46	58	4	5	-

1) Voor de betekenis van de nummering zie bijlage 2.

Bron: C.G.S.: algemene volkstelling 1960.

Bijlage 4

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING

		Gemeente Dantumadeel	
		aantal	indexcijfers (1947 = 100)
Mannelijke beroepsbevolking (a)	1947	4615	100
	1956	4358	94
	1960	4393	95
Dagforenzen	1947	812	100
	1960	1061	131
Overige forenzen	1947	126	100
	1960	617	490
Agrariërs	1947	2005	100
	1956	1236	62
	1960	1184	59
Agrariërs in % van a	1947	43	
	1956	28	
	1960	27	
Dagforenzen in % van a	1947	18	
	1960	24	

Bronnen: C.B.S.: volks- en beroepstelling 1947
 algemene woningtelling 1956
 algemene volkstelling 1960

Hjlage 5

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING NAAR BEDRIJFSTAK

	1947		1960	
	aantal	procenten	aantal	procenten
Gemeente Dantumadeel				
Landbouw	2005	43	1184	27
Delfstoffen	-	-	4	0
Industrie en ambacht	916	20	1122	26
Bouwnijverheid	379	8	842	19
Openbare nutsbedrijven	10	0	50	1
Handel, bank- en verzekeringswezen	814	18	586	13
Vervoer	181	4	172	4
Dienstverlening	213	5	331	8
Onbekend	97	2	102	2
Alle bedrijfstakken	4615	100	4393	100

Bronnen: C.B.S.: volks- en beroepstelling 1947
algemene volkstelling 1960

Bijlage 6

LEEFTIJDOPBOUW

	Aantal	Percentage in de leeftijdsklasse				
		< 19 jaar	20-39 jaar	40-49 jaar	50-64 jaar	≥ 65 jaar
Leeftijdopbouw van de bevolking	1947	41	28	10	12	9
	1960	40	25	10	14	11
Leeftijdopbouw van de mann. beroepsbev.	1947	13	47	17	18	5
	1960	11	45	19	22	3
Leeftijdopbouw van de mannelijke woonforenzen	1960	14	55	15	15	1

Bronnen: C.B.S.: volks- en beroepstelling 1947
algemene volkstelling 1960

WOONFORENZEN

	Aantal woonforenzen 1) in de gemeente Dantumadeel				
	totaal	werkzaam in			
de landbouw		de nijver- heid 3)	de bouw- nijverheid	de bouw- nijverheid	
Werkend in aangrenzende gemeenten 2)					
Dokkum	189	3	110	36	40
Tietjerksteradeel	70	6	37	20	7
Oostdongeradeel	34	4	20	8	2
Achtkarspelen	33	1	21	4	7
Kollumerland	30	8	9	11	2
Ferwerderadeel	24	7	2	13	2
Westdongeradeel	13	5	4	3	1
Werkend in niet-aangrenzende gemeenten 2)					
Leeuwarden	553	2	353	118	80
Smallingerland	60	-	60	-	-
Leeuwarderadeel	20	1	14	4	1
Idaarderadeel	10	-	10	-	-
Overigen	25	-	9	12	4
Alle woonforenzen 1)	1061	37	649	229	146

1) Mannen, in Dantumadeel wonend, die heen en weer reizen voor de uitoefening van hun beroep naar één andere gemeente.

2) Gemeenten met minstens 10 forenzen uit Dantumadeel.

3) Exclusief de bouwnijverheid.

Bron: C.B.S., algemene volkstelling 1960.

Bijlage 8

VERVOERMIDDELEN, WAARVAN DE WOONFORENZIEN 1) (MANNEN EN VROUWEN) GEBRUIK MAKEN

	Gemeente Dantumadeel	
	1947	1960
Aantal woonforenzen 1)	902	1348
Percentage dat reist per:		
trein	19	34
bus	6	20
personenauto	8	4
motor of scooter	1	2
bromfiets	12	12
fiets	64	28
overige vervoermiddelen	0	0
geen	2	0
onbekend	-	0

1) Dagelijks naar één andere gemeente heen en weer reizend.

Bronnen: C.B.S.: volks- en beroepstelling 1947
 algemene volkstelling 1960

WERKFORENZEN

	Aantal werkforenzen 1) in de gemeente Dantumadeel				
	totaal	werkzaam in			overige bedrijfs- takken
de land- bouw		de nijver- heid 3)	de bouw- nijver- heid		
Wonend in de aangrenzende gemeenten 2)					
Kollumerland	32	11	4	11	
Dokkum	30	8	5	12	
Achtkarspelen	28	14	6	8	
Tietjerksteradeel	28	15	3	4	
Ferwerderadeel	16	13	-	-	
Wonend in niet-aangrenzende gemeente 2)					
Overigen	28	14	4	6	
Alle werkforenzen 1)	162	75	22	41	

1) Mannen, buiten de gemeente wonend, die voor de uitoefening van hun beroep heen en weer gaan naar Dantumadeel.

2) Gemeenten met minstens 10 forenzen die in Dantumadeel werken.

3) Exclusief de bouwnijverheid.

Bron: C.B.S.: algemene volkstelling 1960

AANTAL GEREgistREERDEN

	Aantal geregistreerden					totaal
	in de beroepsgroep					
	A	B	C	D	spec.	
Zonder cultuurgrond	-	-	13	14	-	27
< 1 ha	-	-	48	38	10	96
1- 2 ha	-	-	31	26	3	60
2- 3 ha	2	1	15	21	1	40
3- 4 ha	7	3	20	11	1	42
4- 5 ha	23	7	15	7	1	53
5- 6 ha	39	6	6	6	-	57
6- 7 ha	33	3	6	2	-	44
7- 8 ha	27	4	1	-	-	32
8- 9 ha	34	2	2	-	-	38
9-10 ha	32	1	-	1	1	35
10-11 ha	21	2	-	2	-	25
11-12 ha	20	-	2	-	-	22
12-13 ha	18	2	2	-	-	22
13-14 ha	24	1	-	1	-	26
14-15 ha	13	-	-	-	-	13
15-16 ha	12	-	-	-	-	12
16-17 ha	10	-	2	-	-	12
17-18 ha	6	-	-	-	-	6
18-19 ha	12	-	-	-	-	12
19-20 ha	7	-	-	-	-	7
20-21 ha	5	-	-	-	-	5
21-22 ha	6	1	-	-	-	7
22-23 ha	3	2	1	-	-	6
23-24 ha	6	1	-	-	-	7
24-25 ha	6	-	-	-	-	6
25-26 ha	6	-	-	-	-	6
26-27 ha	3	-	-	-	-	3
27-28 ha	3	-	-	-	-	3
28-29 ha	6	-	-	-	-	6
29-30 ha	3	-	-	-	-	3
30-31 ha	4	-	-	-	-	4
31-32 ha	1	-	-	-	-	1
32-33 ha	3	-	-	-	-	3
33-34 ha	3	-	-	-	-	3
34-35 ha	1	-	-	-	-	1
36-37 ha	1	-	-	-	-	1
37-38 ha	1	-	-	-	-	1
38-39 ha	1	-	-	-	-	1
40-41 ha	2	-	-	-	-	2
42-43 ha	1	-	-	-	-	1
43-44 ha	1	-	-	-	-	1
45-46 ha	1	-	-	-	-	1
51-52 ha	1	-	-	-	-	1
70-71 ha	-	1	-	-	-	1
Alle geregistreerden	408	37	164	129	17	755

Bronnen: L.F.I.; C.B.S.-1962

GEREGISTREERDEN NAAR GEBIED EN BEROEPSGROEF

	Aantal geregistreerden															
	gebied I						gebied II						gebied I + II			
	in de beroepsgroepen			to- taal			in de beroepsgroepen			to- taal			in de beroepsgroepen		to- taal	
	A+B	C	D	spec.	taal		A+B	C	D	spec.	taal	A+B	C	D	spec.	taal
Zonder cultuurgrond	-	13	12	-	25	-	-	-	2	-	2	-	13	14	-	27
< 1 ha	-	42	30	10	82	-	6	8	-	14	-	-	48	38	10	96
1- 3 ha	2	39	36	3	80	1	7	11	1	20	-	3	46	47	4	100
3- 5 ha	34	25	12	2	73	6	10	6	-	22	-	40	35	18	2	95
5- 7 ha	68	12	5	-	85	13	-	3	-	16	-	81	12	8	-	101
7-10 ha	73	1	1	1	76	27	2	-	-	29	-	100	3	1	1	105
10-12 ha	30	1	1	-	32	13	1	1	-	15	-	43	2	2	-	47
12-15 ha	34	2	1	-	37	24	-	-	-	24	-	58	2	1	-	61
15-20 ha	31	-	-	-	31	16	2	-	-	18	-	47	2	-	-	49
20-25 ha	13	1	-	-	14	17	-	-	-	17	-	30	1	-	-	31
≥ 25 ha	14	-	-	-	14	29	-	-	-	29	-	43	-	-	-	43
Alle geregistreerden	299	136	98	16	549	146	28	31	1	206	1	445	164	129	17	755

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962

NEUWERBEROEPEN VAN DE B-GEREGISTREERDEN EN HOOFDBEROEPEN VAN DE C-GEREGISTREERDEN

	Gebied I				Gebied II				Het blok				
	B	C			B	C			B	C			
		totaal	< 1 ha	≥ 1 ha		totaal	< 1 ha	≥ 1 ha		totaal	< 1 ha	≥ 1 ha	
Veehandelaar	3	19	1	17	4	7	-	7	7	26	1	1	24
Land- en tuinarbeider	5	20	2	12	-	1	-	1	5	21	2	6	13
Melkrijder, melkcontroleur	6	2	-	2	1	2	-	2	7	4	-	-	4
Loonwerker	3	2	-	1	-	3	-	2	3	5	-	2	3
Fouragehandelaar	2	3	2	1	-	-	-	-	2	3	2	-	1
Overige van de landbouw afhankelijke beroepen	6	1	-	1	2	2	-	2	8	3	-	-	3
Grondwerker, gemeente- en wat. arbeider	-	28	1	11	1	1	-	1	1	29	1	12	16
Industriearbeider	-	21	3	4	-	6	-	5	-	27	3	5	19
Verzorgde beroepen in de dorpsgemeenschap	-	25	3	12	1	5	-	3	1	30	3	14	13
Overige beroepen	3	15	1	7	-	1	-	-	3	16	1	8	7
Alle beroepen	28	136	13	42	81	9	28	6	22	37	164	13	48
													103

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962.

Bijlage 13

VOORMALIGE BEROEPEN VAN DE D-GEREGISTREERDEN

	Gebied I				Gebied II				Totaal			
	aantal geregistreerden		aantal geregistreerden		aantal geregistreerden		aantal geregistreerden		to- taal	zonder cult.- grond		
	< 1ha	≥ 1ha	< 1ha	≥ 1ha	< 1ha	≥ 1ha	< 1ha	≥ 1ha				
Landbouwer	53	5	7	41	21	2	3	16	74	7	10	57
Landarbeider	19	1	11	7	3	-	2	1	22	1	13	8
Overige arbeiders	5	1	4	-	1	-	-	1	6	1	4	1
Verzorgende beroepen	10	2	4	4	2	-	2	-	12	2	6	4
Invalide	11	3	4	4	4	-	1	3	15	3	5	7
Alle beroepen	98	12	30	56	31	2	8	21	129	14	38	77

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962

DE BEDRIJVEN ≥ 1 HA EN DE CULTUURGROND (1910 - 1959)

Jaartumadeel (gemeente)	Aantal bedrijven						Percentage bedrijven in de grootteklassen						Oppervlakte cultuurgrond in ha	Gemiddelde bedrijfs-grootte in ha	Indexcijfers (1910 = 100)	
	totaal	in de grootteklassen					in de grootteklassen								aantal bedrijven	gemiddelde bedrijfs-grootte
		1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	≥ 30 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	≥ 30 ha					
1910	851	491	150	121	40	49	57	18	14	5	6	6639	7,8	100	100	
1921	838	473	166	125	39	35	56	20	15	5	4	6267	7,5	98	94	
1930	824	431	180	130	51	32	52	22	16	6	4	6528	7,9	97	98	
1947	906	431	210	165	62	38	48	23	18	7	4	7750	8,6	106	117	
1950	880	427	214	151	63	25	49	24	17	7	3	7181	8,2	103	108	
1955	836	375	230	144	65	22	44	28	17	8	3	7145	8,6	98	108	
1959	779	274	262	160	60	23	35	33	21	8	3	7170	9,2	92	108	

De Wouden	8880	5471	1381	1026	485	517	62	16	11	5	6	70470	7,9	100	100	
1921	9948	5681	1905	1374	554	434	57	19	14	6	4	74356	7,4	112	106	
1930	10508	5465	2315	1660	658	410	52	22	16	6	4	83014	7,9	118	118	
1947	10346	4492	2500	2045	811	498	43	24	20	8	5	96785	9,3	117	137	
1950	10280	4344	2759	1961	815	401	42	27	19	8	4	94006	9,1	116	133	
1955	9844	3766	2911	1969	822	376	38	30	20	8	4	92958	9,4	111	132	
1959	9297	3148	2724	2217	841	367	34	29	24	9	4	93105	10,0	105	132	

Bronnen: Directie van de Landbouw (1910-1930); C.B.S. (1947 - 1959).

Bijlage 15

EIGENDOM EN PACHT

	Gebied		provincie
	Gemeente Dantumadeel	landbouwgebied de Wouden	
Aantal bedrijven (totaal)	943	10790	22973
Met cultuurgrond voor:			
100% in eigendom	171	3554	5724
≥50% in eigendom	152	1940	3465
>50% gepacht	302	1786	4241
100% gepacht	318	3510	9543
Oppervlakte cultuurgrond in ha	7249	93850	257349
Waarvan percentage in eigendom	28	40	32
Waarvan percentage gepacht	72	60	68

Bron: C.B.S.--1959

Bijlage 16

GEPACHTE GROND

	Oppervlakte pachtgr. in ha	Percentage grond gepacht								
		langer dan 1 jaar		korter dan 1 jr.	in het buitenland wonend		in Nederland wonende			
		van ouders	met bedrijfsgebouwen		zonder bedrijfsgebouwen	in het buitenland wonend	particulieren	overheidslichamen	overige rechtspersonen	
Gemeente Dantumadeel	5242	18	50	0	0	0	32	49	7	12
Landbouwgebied de Wouden	56583	35	69	0	0	0	44	31	10	15
Provincie Friesland	175146	17	68	0	0	1	35	42	7	15

Bron: C.B.S.-1959

Bijlage 17

UTILITEITSVOORZIENINGEN

	Aantal bedrijven	Aantal bedrijven aangesloten op:	
		telefoon	elektriciteitsnet (incl. nortonpomp)
Gemeente Dantumadeel	961	225	790
Landbouwgebied de Wouden	10909	2573	9225
Provincie Friesland	23338	8306	20262
			758
			7058
			16030

Bron: C.B.S.-landbouwtelling 1960

MELKKOEIEN

Bijlage 18

	Aantal bedrijven										Gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf		
	totaal	met melkkoeien											
		geen	1-2	3-5	6-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34		≥ 35	met melk- koeien
Landbouwers:													
1 - 3 ha	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3	4,0
3 - 5 ha	40	1	14	24	1	-	-	-	-	-	-	40	6,2
5 - 7 ha	81	-	6	53	22	-	-	-	-	-	-	81	8,4
7 - 10 ha	100	-	1	28	61	10	-	-	-	-	-	100	11,1
10 - 12 ha	43	1	-	2	25	15	-	-	-	-	-	42	13,8
12 - 15 ha	58	-	-	1	11	34	12	-	-	-	-	58	16,4
15 - 20 ha	47	-	-	-	2	16	21	8	-	-	-	47	20,4
20 - 25 ha	30	-	-	-	-	3	10	12	4	1	30	30	25,4
≥ 25 ha	43	-	-	-	-	-	2	9	15	17	43	43	34,6
Alle landbouwers	445	1	1	24	108	122	78	45	29	19	18	444	15,2
In gebied I	299	1	1	22	82	87	55	21	16	8	6	298	13,4
In gebied II	146	-	-	2	26	35	23	24	13	11	12	146	19,0
Overige geregistreerden:													
Groep C													
< 1 ha	61	46	12	3	-	-	-	-	-	-	-	15	1,7
≥ 1 ha	103	13	16	40	25	5	2	1	1	-	-	90	5,5
Totaal	164	59	28	43	25	5	2	1	1	-	-	105	5,0
Groep D													
< 1 ha	52	31	18	3	-	-	-	-	-	-	-	21	1,7
≥ 1 ha	77	22	20	26	9	-	-	-	-	-	-	55	3,4
Totaal	129	53	38	29	9	-	-	-	-	-	-	76	2,9
Spec. bedrijven													
< 1 ha	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
≥ 1 ha	7	4	1	1	-	1	-	-	-	-	-	3	5,3
Totaal	17	14	1	1	-	1	-	-	-	-	-	3	5,3
Alle geregistreerden	755	127	68	97	142	128	80	46	30	19	18	628	12,7

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962.

MELKPRODUCTIE

	1958	1959	1960	1961	1962
Aantal gecontroleerde koeien in:					
Akkerwoude	1451	1420	1473	1490	1553
Birdaard	1481	1473	1528	1648	1742
Rinsumageest	732	754	746	752	822
Veenwouden	1973	2107	2175	2195	2188
Provincie Friesland	147838	153789	156439	163111	172100
Gemiddelde melkproductie in kg in:					
Akkerwoude	4161	4164	4198	4269	4172
Birdaard	4200	4209	4243	4360	4450
Rinsumageest	4242	4174	4204	4272	4127
Veenwouden	4227	4213	4210	4224	4151
Provincie Friesland	4225	4246	4294	4393	4292
Gemiddeld vetgehalte van de melk (in %) in:					
Akkerwoude	3,98	3,98	3,96	3,99	4,05
Birdaard	3,99	4,00	3,99	4,05	4,08
Rinsumageest	3,93	3,94	3,94	3,97	4,01
Veenwouden	3,96	3,99	3,96	3,99	4,04
Provincie Friesland	3,98	4,01	3,99	4,02	4,06

Bron: Jaarverslagen Centrale Melkcontroledienst.

MELKMACHINES NAAR HET AANTAL MELKKOEIEN PER BEDRIJF

	Landbouwers met melkvee		Alle geregistreerden	
	aantal	percentage met melk-machines	aantal	percentage met melk-machines
Aantal melkkoeien per bedrijf				
1-9	133	2	307	1
5-9	123	2	171	2
10-19	200	54	208	54
20-29	74	91	76	88
30-39	29	86	29	86
40-49	6	100	6	100
≥ 50	2	100	2	100
Alle bedrijven	444	48	628	34
Alle bedrijven met ≥ 7 koeien in:				
gebied I	254	49	273	46
gebied II	140	62	150	59
het blok	394	54	423	51

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1962

PAARDEN EN TREKKERS

	Aantal bedrijven		Aantal werkpaarden per bedrijf
	totaal met trekkers	met werk- paarden	
Landbouwers			
1 - 3 ha	3	-	1
3 - 5 ha	40	2	17
5 - 7 ha	81	4	60
7 - 10 ha	100	10	79
10 - 12 ha	43	3	38
12 - 15 ha	58	11	45
15 - 20 ha	47	11	40
20 - 25 ha	30	10	26
≥ 25 ha	43	16	38
Alle landbouwers	445	67	344
In gebied I	299	42	223
In gebied II	146	25	121
Ov. geregistreer- den			
Groep C < 1 ha	61	-	-
≥ 1 ha	103	1	23
Totaal	164	1	23
Groep D < 1 ha	52	-	-
≥ 1 ha	77	-	11
Totaal	129	-	11
Spec. bedr. < 1 ha	10	4	-
≥ 1 ha	7	3	1
Totaal	17	7	1
Alle geregis- treerden	755	75	379
			1,3

A R B E I D S K R A C H T E N 1962

	Aantal bedrijven	Aantal arbeidskrachten op de teldatum									
		bedrijfs­hoofd		medewerkende gezinsleden		vreemde		totaal			
		mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen		
Landbouwers											
1 - 3 ha.	3	3	-	-	-	-	-	-	3	-	-
3 - 5 ha.	40	39	1	2	4	-	-	-	41	5	5
5 - 7 ha.	81	81	3	13	12	1	1	1	95	15	15
7 - 10 ha.	100	101	-	21	18	3	3	-	125	18	18
10 - 12 ha.	43	43	2	23	7	2	2	-	68	9	9
12 - 15 ha.	58	61	1	21	19	12	12	-	94	20	20
15 - 20 ha.	47	46	5	19	7	19	19	-	84	12	12
20 - 25 ha.	30	31	-	14	8	16	16	-	61	8	8
≥ 25 ha.	43	48	-	22	8	43	43	-	113	8	8
Alle landbouwers	445	453	12	135	83	96	96	-	684	95	95
In gebied I	299	307	9	96	39	45	45	-	448	48	48
In gebied II	146	146	3	39	44	51	51	-	236	47	47

Bronnen: L.S.I.; C.B.S.- 1962

DE LEEFTIJD VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN

	Aantal bedrijfs hoofden						Gemiddelde leeftijd in jaren
	in de leeftijdsklasse						
	totaal	< 35 jaar	35-44 jaar	45-54 jaar	55-64 jaar	≥ 65 jaar	
Landbouwers							
1 - 3 ha	3	-	-	1	2	-	58
3 - 5 ha	40	4	5	12	15	4	53
5 - 7 ha	81	9	15	21	30	6	51
7 - 10 ha	100	10	33	27	23	7	48
10 - 12 ha	43	6	7	12	13	5	51
12 - 15 ha	58	11	12	14	10	11	49
15 - 20 ha	47	3	14	17	10	3	48
20 - 25 ha	30	1	4	15	6	4	52
≥ 25 ha	43	2	12	19	4	6	51
Alle landb.	445	46	102	138	113	46	50
In gebied I	299	26	61	94	87	31	51
In gebied II	146	20	41	44	26	15	48
Overige ge-registreerden							
Groep C							
< 1 ha	61	4	17	13	23	4	51
≥ 1 ha	103	9	20	37	29	8	51
Totaal	164	13	37	50	52	12	51
Groep D							
< 1 ha	52	-	-	2	14	36	68
≥ 1 ha	77	-	2	2	22	51	69
Totaal	129	-	2	4	36	87	68
Spec. bedr.							
< 1 ha	10 ¹⁾	1	3	6	-	-	45
≥ 1 ha	4	1	-	2	1	-	47
Totaal	14	2	3	8	1	-	45
Alle geregis-treerden	752 ¹⁾	61	144	200	202	145	53

1) Exclusief 3 instellingen.

WIJZIGINGEN VAN HET AANTAL GEREgistREERDEN (1958 - 1962)

	Aantal g e r e g i s t r e e r d e n																	
	in gebied I				in gebied II				in het ruilverkavelingsblok				tot.					
	in de beroepsgroep				in de beroepsgroep				in de beroepsgroep									
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D		spec.				
Aanwezig in 1958 ¹⁾	313	33	136	84	19	585	156	8	29	14	1	208	469	41	165	98	20	793
Sedert 1958 verdwenen 2)	-	13	3	15	20	1	52	4	1	2	-	7	17	4	17	20	1	59
	300	30	121	64	18	533	152	7	27	14	1	201	452	37	148	78	19	734
Overgegaan naar een andere beroepsgroep	-	39	15	16	4	4	78	16	2	4	-	22	55	17	20	4	4	100
	261	15	105	60	14	455	136	5	23	14	1	179	397	20	128	74	15	634
Afkomstig van een andere beroepsgroep	+	9	13	21	34	1	78	1	4	4	13	22	10	17	25	47	1	100
	270	28	126	94	15	533	137	9	27	27	1	201	407	37	153	121	16	734
Sedert 1958 gevestigd 2)	+	1	-	10	4	1	16	-	-	1	4	5	1	-	11	8	1	21
Aanwezig in 1962	271	28	136	98	16	549	137	9	28	31	1	206	408	37	164	129	17	755

1) Aantal geregistreerden in 1958 binnen het blok wonend volgens de huidige blokbegrenzing.

2) Als op hetzelfde adres in beide jaren een geregistreerde woonde, niet dezelfde persoon zijnde (b.v. vader 1958 - zoon 1962), dan is dit geval niet gerekend als een verdwenen of nieuw gevestigde geregistreerde.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.- 1958 en 1962.

NIEUW-GEREGISTREERDEN¹⁾ IN DE PERIODE 1958 - 1962

	Aantal nieuw geregistreerden					totaal
	in de beroepsgroep					
	A	C	D	speciaal		
Aantal nieuw-geregistreerden	1	11	8	1		21
In gebied I	1	10	4	1		16
In gebied II	-	1	4	-		5
Grootteklasse (1962)						
Zonder cultuurgrond	-	-	2	-		2
< 1 ha	-	2	1	-		3
1 - 3 ha	-	4	4	1		9
3 - 5 ha	-	4	-	-		4
5 - 7 ha	-	1	1	-		2
10 - 12 ha	1	-	-	-		1
Reden van nieuwe registratie:						
a. afgesplitst van ouderlijk bedrijf	-	2	-	1		3
b. grond afgesplitst van overgedaan eigen bedrijf	1	3	4	-		8
c. gevestigd op los land	-	6	1	-		7
d. geregistreerd voor houden van vee	-	-	3	-		3
Oppervlakte cultuurgrond in ha	10,00	27,53	10,65	1,00		49,18

1) Voor zover zij niet een bestaand bedrijf hebben overgenomen.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

VERDWENEN GEREgistREERDEN¹⁾ IN DE PERIODE

	Aantal verdwenen geregistreeerden in het ruilverkavelingsblok					
	naar beroepsgroep in 1958					totaal
	A	B	C	D	spec.	
Aantal verdwenen geregistreeerden	17	4	17	20	1	59
In gebied I	13	3	15	20	1	52
In gebied II	4	1	2	-	-	7
Grootteklasse (1958)						
Zonder cultuurgrond	-	-	-	-	-	-
< 1 ha	-	-	7	2	1	10
1 - 3 ha	3	1	7	14	-	25
3 - 5 ha	2	2	3	3	-	10
5 - 7 ha	5	-	-	-	-	5
7 - 10 ha	4	1	-	1	-	6
≥ 10 ha	3	-	-	-	-	3
Reden van verdwijning						
Rentenieren	4	-	-	12	-	16
Overlijden	2	1	1	7	1	12
Ziekte	2	-	1	-	-	3
Verhuizing naar buiten het blok	4	2	3	-	-	9
Grond "meegenomen" naar ander bedrijf	4	-	2	-	-	6
Beroepswijzing van het bedrijfshoofd	-	1	-	-	-	1
Afstoten van de cultuurgrond	-	-	7	-	-	7
Grond afgestaan voor de woningbouw e.d.	1	-	3	1	-	5
Oppervlakte hierbij betrokken cultuurgrond in ha (1958)	114,67	16,57	23,61	46,62	0,64	202,11
Verdwenen grond afgevoerd						
Toegevoegd aan bestaande bedrijven (A+B-groep)	34,59	16,57	8,28	32,01	-	91,45
"Meegenomen" naar ander bedrijf	27,86	-	5,18	-	-	33,04
Voor niet-agrarisch gebruik	7,20	-	5,85	2,10	0,64	15,79
Naar C-geregistreeerden	20,25	-	-	3,69	-	23,94
Naar niet-geregistreeerden	-	-	0,43	2,31	-	2,74
Overgedaan aan S.B.L.	19,85	-	-	2,73	-	22,58
Onbekend	4,92	-	3,87	3,78	-	12,57

1) Voor zover daardoor een bedrijf is opgeheven.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

OVERGENOMEN BEDRIJVEN IN DE PERIODE 1958-1962

1958	Aantal overgenomen bedrijven	Aantal bedrijven, dat overgenomen is door			Beroepsgroep van huidige gebruikers			
		zoon	weduwe	vader	overige	A + B	C	D
Landbouwers								
1 - 5 ha	9	4	1	-	4	5	3	1
5 - 10 ha	23	11	-	-	12	22	1	-
10 - 15 ha	12	7	1	-	4	12	-	-
≥ 15 ha	15	4	2	-	9	15	-	-
Alle landbouwers	59	26	4	-	29	54	4	1
Overige geregistreerden								
Groep C ≥ 1 ha	8	2	2	1	3	-	6	2
Totaal	8	2	2	1	3	-	6	2
Groep D < 1 ha	1	1	-	-	-	-	1	-
≥ 1 ha	5	3	-	-	2	1	1	3
Totaal	6	4	-	-	2	1	2	3
Alle geregistreerden	73	32	6	1	34	55	12	6
In gebied I	23	11	1	-	11	18	4	1
In gebied II	50	21	5	1	23	37	8	5

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

AANTAL BEDRIJFSHOOFDEN NAAR SUB-GEBIED EN BEROEPSGROEP

Gebied	Grootte- klasse	Aantal bedrijven		Perc. bedr. hoofden behorend tot de beroepsgroep(
				A + B		C		D		spec.	
		1958 ¹⁾	1962	1958 ²⁾	1962	1958	1962	1958	1962	1958	1962
I	< 3ha	151	187	27	1	53	51	20	42	.	7
	3- 5ha	85	73	64	47	19	34	17	16	.	3
	5- 7ha	100	85	87	80	8	14	5	6	.	-
	7-10ha	73	75	94	98	4	1	2	-	.	1
	10-12ha	28	33	100	91	-	3	-	6	.	-
	12-15ha	22	37	95	92	-	5	5	3	.	-
	15-20ha	36	31	97	100	3	-	-	-	.	-
	20-25ha	17	14	94	93	6	7	-	-	.	-
	≥25ha	12	14	92	100	-	-	8	-	.	-
	Totaal	524	549	69	54	21	25	10	18	.	3
II	< 3ha	25	36	36	3	52	36	12	58	.	3
	3- 5ha	29	22	55	27	28	46	17	27	.	-
	5- 7ha	25	16	96	81	4	-	-	19	.	-
	7-10ha	45	30	93	90	7	7	-	3	.	-
	10-12ha	15	14	87	93	13	7	-	-	.	-
	12-15ha	26	24	96	100	-	-	4	-	.	-
	15-20ha	22	18	100	87	-	13	-	-	.	-
	20-25ha	25	17	100	100	-	-	-	-	.	-
	≥25ha	34	29	100	100	-	-	-	-	.	-
Totaal	246	206	85	71	11	14	4	15	.	0	
I + II	< 3ha	176	223	28	1	53	48	19	45	.	6
	3- 5ha	114	95	61	42	21	37	18	19	.	2
	5- 7ha	125	101	89	80	7	12	4	8	.	-
	7-10ha	118	105	94	95	5	3	1	1	.	1
	10-12ha	43	47	95	92	5	4	-	4	.	-
	12-15ha	48	61	96	95	-	3	4	2	.	-
	15-20ha	58	49	98	96	2	4	-	-	.	-
	20-25ha	42	31	98	97	2	3	-	-	.	-
≥25ha	46	43	98	100	-	-	2	-	.	-	
Totaal	770 ¹⁾	755	74	59	18	22	8	17	.	2	

1) Aantal bedrijven in 1958 in het blok volgens de oude blokbegrenzing.

2) Inclusief 20 gevallen, die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

DE OMVANG VAN HET GRONDVERKEER¹⁾ IN EEN JAAR (1961-1962)

	L a n d b o u w e r s					totaal	Groep C	Groep D	Speciale bedrijven	Totaal
	1 - 5 ha									
	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha	≥ 15 ha	15 ha					
Oppervlakte cultuurgrond in ha van alle geregistreerden	172	1313	1237	2882	5604	432	261	30	6327	
Alle vergrotingen in ha	4	22	31	40	97	23	7	1	128	
Waarvan:										
van de gemeente	1	-	-	-	1	0	-	-	1	
van de N.H.kerk	-	2	-	-	2	-	-	-	2	
van de S.E.L.	-	1	2	-	3	-	-	-	3	
Aantal gevallen	8	26	14	13	61	17	8	2	88	
Alle verkleiningen in ha	3	7	9	7	26	17	24	1	68	
Waarvan:										
aan de gemeente	-	-	1	-	1	7	1	-	9	
Aantal gevallen	1	6	3	3	13	14	14	1	42	

1) Exclusief grondverkeer door verdwijnen of nieuw ontstaan van bedrijfver.

Bron: Aantekening p.b.h. op formulier landbouwtelling 1962.

RUNDVEEBEZETTING

Ge- bied	Beroeps- groep	Grootte- klasse	Aantal bedrijven		Bedrijven met melkkoeien				per 100 melkkoeien		st. jongvee			
			1958	1962	perc. bedr.	aantal melkkoeien		per 100 ha grasland	< 1 jaar	≥ 1 jaar	1958	1962		
			1958	1962		1958	1962						1958	1962
I	A+B	< 3 ha	40	2	70	100	2,8	4,0	180	160	37	60	22	-
		3-5 ha	54	34	98	100	6,0	6,0	149	149	42	50	26	43
		5-7 ha	87	68	100	100	7,6	8,5	131	145	44	51	27	40
		7-10 ha	69	73	100	100	9,7	11,1	120	136	48	54	38	44
		10-12 ha	28	30	100	97	12,7	13,6	118	123	47	53	41	57
		12-15 ha	21	34	100	100	15,6	15,9	117	120	47	56	37	52
		15-20 ha	35	31	97	100	17,9	20,0	105	116	46	49	43	42
		20-25 ha	16	13	100	100	24,6	27,3	110	121	21	54	64	41
		≥ 25 ha	11	14	100	100	34,0	34,5	109	112	45	45	39	43
		Totaal	361	299	96	100	11,0	13,4	119	126	43	52	39	45
		II	A+B	< 3 ha	9	1	78	100	3,6	4,0	166	200	36	-
3-5 ha	16			6	100	100	5,1	6,8	131	164	43	48	31	20
5-7 ha	24			13	100	100	7,1	7,9	124	136	42	46	33	33
7-10 ha	42			27	100	100	9,3	10,7	113	127	46	55	39	47
10-12 ha	13			13	100	100	12,4	14,2	119	132	47	50	34	47
12-15 ha	25			24	100	100	14,8	16,4	112	123	43	52	42	45
15-20 ha	22			16	100	100	18,6	21,3	107	122	50	51	47	40
20-25 ha	25			17	100	100	22,8	23,9	103	108	47	46	40	44
≥ 25 ha	34			29	100	100	31,4	34,6	100	104	49	45	41	45
Totaal	210			146	99	100	15,6	18,9	107	115	47	48	41	44
Totaal	571			445	97	100	12,7	15,2	113	121	45	50	40	45
I+II	A	Totaal	136	164	64	64	2,7	5,0	105	124	45	49	28	35
	B	Totaal	63	129	67	59	2,2	2,9	49	88	20	24	56	39
	C	Totaal	.	17	.	18	.	5,3	20
	Spec.	Totaal

1) Inclusief 20 bedrijven, die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

M E C H A N I S A T I E

Gebied	Beroeps- groep	Grootte- klasse	Aant. bedr.		Aantal trekkers		Aantal melkmachines	
			1958 ¹⁾	1962	1958	1962	1958	1962
I	A+B	< 5 ha	94	36	-	2	-	-
		5-10 ha	156	141	2	10	6	31
		10-15 ha	49	64	4	10	16	45
		15-20 ha	35	31	3	8	10	24
		20-25 ha	16	13	2	6	10	12
		≥25 ha	11	14	3	6	8	12
	Totaal	361	299	14	42	50	124	
II	A+B	< 5 ha	25	7	1	-	-	-
		5-10 ha	66	40	3	4	2	7
		10-15 ha	38	37	2	4	16	25
		15-20 ha	22	16	3	3	15	15
		20-25 ha	25	17	4	4	10	14
		≥25 ha	34	29	16	10	28	26
	Totaal	210	146	29	25	71	87	
I+II	A+B	Totaal	571 ¹⁾	445	43	67	121	211
	C	Totaal	136	164	-	1	-	4
	D	Totaal	63	129	1	-	-	-
	Spec.	Totaal	.	17	.	8	.	.

1) Inclusief 20 bedrijven, die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen; L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

OVERIGE VEEBEZETTING

Gebied	Beroeps- groep	Grootte- klasse	Aantal bedrijven		Bedrijven met													
			1958	1962	mestvarkens 2)		fokzeugen		leggenen		schapen							
					percentage bedrijven	1958	1962	percentage bedrijven	1958	1962	percentage bedrijven	1958	1962	percentage bedrijven	1958	1962		
		< 3 ha	40	2	8	-	11	-	-	-	40	-	107	-	8	-	3	-
		3- 5 ha	54	34	9	15	47	11	7	3	35	24	78	41	2	-	3	-
		5- 7 ha	87	68	15	7	5	13	17	10	47	29	44	45	17	3	5	4
		7-10 ha	69	73	17	10	7	25	13	15	54	34	70	43	26	10	13	5
	A+B	10-12 ha	28	30	18	10	3	5	21	13	46	50	31	40	18	17	15	9
		12-15 ha	21	34	14	6	6	36	19	21	33	35	27	92	33	21	12	19
		15-20 ha	35	31	23	-	7	-	17	13	71	26	18	121	46	32	15	13
		20-25 ha	16	13	13	15	6	3	31	31	44	54	14	17	36	23	16	20
		≥25 ha	11	14	9	14	1	12	18	14	45	36	27	40	63	43	19	28
		Totaal	361	299	14	9	10	16	14	13	46	33	51	53	22	13	12	15
		< 3 ha	9	1	-	-	-	-	-	-	78	100	160	5	11	-	4	-
		3- 5 ha	16	6	19	33	25	57	-	17	50	33	130	115	19	-	4	-
		5- 7 ha	24	13	17	8	6	8	13	8	42	31	38	146	25	8	9	6
		7-10 ha	42	27	14	11	7	4	14	11	45	22	23	25	33	15	7	12
	A+B	10-12 ha	13	13	-	8	-	3	8	8	69	62	47	44	46	23	17	9
		12-15 ha	25	24	16	4	4	1	8	8	52	25	16	33	48	42	11	7
		15-20 ha	22	16	5	-	11	-	23	25	36	38	34	11	59	50	20	22
		20-25 ha	25	17	12	12	8	18	16	12	64	53	19	13	76	65	25	23
		≥25 ha	34	29	6	7	5	9	12	14	38	31	28	11	62	69	36	35
		Totaal	210	146	11	8	9	16	12	12	49	35	44	35	45	39	20	23
	A+B	Totaal	571	445	13	9	10	16	13	13	47	34	48	47	30	22	16	19
	C	Totaal	136	164	7	4	6	33	1	4	33	22	49	71	18	9	12	8
	D	Totaal	63	129	10	2	14	20	2	2	29	44	37	65	17	13	18	10
	Speciaal	Totaal	.	17	.	6	.	140	.	.	.	35	.	569

1) Inclusief 20 bedrijven, die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

2) Inclusief biggen, niet meer bij de zeug.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.- 1958 en 1962

ARBEIDSKRACHTEN

Gebied	Beroeps- groep	Grootte- klasse	Aantal bedrijven		Aantal arbeidskrachten op de teldatum						vr. arbeidskrachten		
			1958 ¹⁾	1962	bedrijfshoofden		meew. gezinsleden		vr. arbeidskrachten		1958	1962	
					mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen			
		< 1 ha	10	-	-	-	2	-	-	-	3	-	-
		1- 5 ha	84	36	-	2	7	1	9	2	2	-	-
		5-10 ha	156	141	2	3	43	31	35	21	6	2	-
		10-15 ha	49	64	-	-	28	35	8	10	10	8	-
		15-20 ha	35	31	-	-	17	12	7	1	19	14	1
	A+B	20-25 ha	16	13	-	-	10	10	5	3	17	7	-
		≥25 ha	11	14	-	-	4	7	1	2	17	14	-
		Totaal	361	299	373	307	5	96	65	39	74	45	1
		< 1 ha	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		1- 5 ha	25	7	1	6	3	1	3	2	-	-	-
		5-10 ha	66	40	1	39	11	3	13	9	2	2	-
		10-15 ha	38	37	1	36	14	9	11	16	10	6	-
	A+B	15-20 ha	22	16	-	18	11	7	3	6	11	5	-
		20-25 ha	25	17	-	17	10	4	7	5	22	9	-
		≥25 ha	34	29	1	30	26	15	8	6	49	29	1
		Totaal	210	146	7	146	3	75	39	45	44	94	51
	A+B	Totaal	571 ¹⁾	445	584	453	12	186	135	110	168	96	3
	Spec.	Totaal	.	17	.	16	.	.	2	.	.	10	.

1) Inclusief 20 bedrijven die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

DE ARBEIDSDICHTHEID

Gebied	Beroeps- groep	Grootte- klasse	Aantal bedrijven		Oppervlakte cultuurgrond in ha		Aantal mannelijke arbeidskrachten		Oppervlakte cultuur- grond in ha per man- nelijke arbeidskr.	
			1958 ¹⁾	1962	1958	1962	1958	1962	1958	1962
I	A+B	1- 5 ha	84	36	282	144	96	37	2,94	3,89
		5-10 ha	156	141	1080	1003	208	176	5,19	5,70
		10-15 ha	49	64	588	775	88	111	6,68	6,98
		15-20 ha	35	31	588	536	71	54	8,28	9,92
		20-25 ha	16	13	358	294	44	31	8,14	9,48
		≥25 ha	11	14	344	431	36	39	9,56	11,05
Totaal	351	299	3240	3183	543	448	5,82	7,10		
II	A+B	1- 5 ha	25	7	79	28	28	7	2,82	4,00
		5-10 ha	66	40	494	310	76	44	6,50	7,05
		10-15 ha	38	37	474	462	61	51	7,77	8,40
		15-20 ha	22	16	387	279	46	30	8,41	9,30
		20-25 ha	25	17	563	376	57	30	9,88	12,53
		≥25 ha	34	29	1140	966	112	74	10,18	13,05
Totaal	210	146	3137	2421	380	236	8,26	10,26		
I+II	A+B	Totaal	561 ¹⁾	445	6377	5604	923	684	6,91	8,19
	Spec.	Totaal	.	17	.	31	.	28	.	1,11

1) Inclusief 10 bedrijven, die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

DE LEEFTIJD VAN DE BEDRIJFSHOOFDEN

Gebied	Beroeps-groep	Grootte-klasse	Aantal bedrijfs-hoofden		P e r c e n t a g e b e d r i j f s h o o f d e n										leeftijd onbekend	
			1958	1962	in de leeftijdsklasse van					jaar					1958	1962
			< 35 jaar	35 - 44 jaar	45 - 54 jaar	55 - 64 jaar	≥ 65 jaar	1958	1962	1958	1962	1958	1962	1958	1962	
I	A+B	< 3 ha	40	2	12	6	10	-	25	50	35	50	18	-	-	
		3-5 ha	54	34	6	22	12	31	32	41	28	41	13	9	-	
		5-7 ha	87	68	9	13	16	24	25	38	33	38	11	8	1	
		7-10 ha	69	73	13	10	23	30	29	27	25	27	10	8	-	
		10-12 ha	28	30	4	-	18	17	32	37	32	37	14	13	-	
		12-15 ha	21	34	19	15	24	18	28	23	10	21	19	23	-	
		15-20 ha	35	31	11	7	23	29	43	42	17	16	6	6	-	
		20-25 ha	16	13	-	-	25	15	50	62	19	8	6	15	-	
		≥25 ha	11	14	9	7	27	14	28	58	27	14	9	7	-	
		Totaal	361	299	10	9	21	20	30	32	27	29	12	10	0	
II	A+B	< 3 ha	9	1	-	-	23	-	23	100	33	100	44	-	-	
		3-5 ha	16	6	13	33	19	17	17	17	31	17	6	16	-	
		5-7 ha	24	13	13	-	33	31	17	31	29	31	8	7	-	
		7-10 ha	42	27	26	11	24	41	17	33	19	11	9	4	5	
		10-12 ha	13	13	39	47	8	15	23	15	15	15	15	8	-	
		12-15 ha	25	24	20	25	12	25	40	25	16	16	12	12	-	
		15-20 ha	22	16	10	6	27	32	27	25	18	31	18	6	-	
		20-25 ha	25	17	4	6	32	12	36	41	24	24	4	12	-	
		≥25 ha	34	29	12	3	12	35	28	38	24	7	24	17	-	
		Totaal	210	146	16	14	20	28	27	30	22	18	14	10	1	
I+II	A+B	Totaal	571	445	12	10	21	23	29	25	26	12	10	1		
	C	Totaal	136	164	11	8	18	20	34	27	32	10	7	-		
	D	Totaal	63	129	-	-	-	2	6	18	28	71	67	5		
	Spec.	Totaal	.	14	.	14	.	22	.	.	7	.	.	.		

1) Inclusief 20 bedrijven, die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.- 1958 en 1962.

POTENTIELE OPVOLGERS

Gebied	Beroeps- groep	Grootte- klasse	Aantal bedrijven		Aantal meewerkende mannelijke gezinsleden		Aantal potentiële opvolgers per 100 bedr.	
			1958	1962	1958	1962	1958	1962
I	A+B	1- 5 ha	84	36	8	1	10	3
		5-10 ha	156	141	46	31	29	22
		10-15 ha	49	64	26	35	53	55
		≥15 ha	62	58	25	29	40	50
		Totaal	351	299	105	96	30	32
II	A+B	1- 5 ha	25	7	3	1	12	14
		5-10 ha	66	40	14	3	21	8
		10-15 ha	38	37	13	9	34	24
		≥15 ha	81	62	45	26	56	42
		Totaal	210	146	75	39	36	27
I+II	A+B	Totaal	561	445	180	135	32	30

1) Inclusief 10 bedrijven, die volgens de beroepsindeling 1962 "speciale bedrijven" zouden zijn geweest.

Bronnen: L.E.I.; C.B.S.-1958 en 1962.

In de reeks Verslagen van het Landbouw-Economisch Instituut zijn op dit gebied reeds verschenen of verschijnen binnenkort

- Verslag No. 2 Reutum-Ageleresch. Sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in Twenthe, november 1962.
- Verslag No. 7 Veghel-Erp. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied, december 1962.
- Verslag No. 11 Delt-Oude Weer. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied in het Groninger Hogeland, februari 1963.
- Verslag No. 17 Heiligenbergerbeek. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in het Utrechtse zandgebied, april 1963.
- Verslag No. 18 De Haagse Beemden. Sociaal-economisch onderzoek in een ruilverkavelingsgebied in de Baronie van Breda, mei 1963.
- Verslag No. 19 Ursem. Sociaal-economische schets van een ruilverkavelingsgebied in Westfriesland, mei 1963.
- Verslag No. 20 Noord-Beveland. Sociaal-economische schets van het voormalige eiland, mei 1963.
- Verslag No. 24 Het Geestmerambacht. Een onderzoek naar enkele sociaal-economische vraagstukken verband houdend met de voorbereiding van de ruilverkaveling, juni 1963.
- Verslag No. 36 Dantumadeel. Aanvullende sociaal-economische schets van een ruilverkaveling in de Friese Wouden, oktober 1963.
- Verslag No. 39 Hattem-Wezep. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied op de Noordelijke Veluwe, oktober 1963.
- Verslag No. 45 Beneden-Donge. Sociaal-economische schets van het ruilverkavelingsgebied tussen Dongen en 's-Gravenmoer, oktober 1963.

VOLLEDIGE LIJST VAN ACTUELE L.E.I.-PUBLIKATIES
OP AANVRAAG GRATIS VERKRIJGBAAR

